

Τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν στήν Μέση Ἐκπαίδευση

Εἰσήγηση-Πρόταση τοῦ Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἀγίου Βλασίου Ἱεροθέου ἐνώπιον τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί τῶν ἐκπροσώπων τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν καί τῶν Συλλόγων Θεολόγων.

[Επίσημη θέση τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος]

Η συντριπτική πλειοψηφία τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ πρεσβεύει τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία

12 Ἰανουαρίου 2016

Θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο καί τήν Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀφ' ἐνός μέν γιά τήν σημερινή συνάντηση, ἀφ' ἑτέρου δέ γιά τήν ἀνάθεση σέ μένα τῆς εἰσηγήσεως γιά τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν στούς μαθητές τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης.

Αὕτη ἡ ἀπόφαση εἶναι ἀποτέλεσμα συζητήσεως πού ἔγινε στήν Ἱερά Σύνοδο, τῆς εὐαισθησίας καί

τῆς ἀγωνίας τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου, ὁ ὁποῖος εἶπε ὅτι πρέπει ἐπὶ τέλους νά καταστρωθῇ μιά πρόταση γιά τό θέμα αὐτό πού συζητεῖται τόσο χρόνο, τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτῶν πού συγκροτοῦν τήν Διαρκῆ Ἱερά Σύνοδο καί τῆς προτάσεώς μου κατά τήν διάρκεια τῆς συζητήσεως τοῦ θέματος σέ αὐτήν.

Ἔχουν κατά καιρούς διατυπωθῇ πολλές ἀπόψεις γύρω ἀπό τό θέμα αὐτό, ἐγράφησαν εἰσηγήσεις, κείμενα, διοργανώθηκαν Συνέδρια, δημοσιεύθηκαν βιβλία, ὡς πρός τά θεωρητικά καί πρακτικά ζητήματα. Αὐτόν τόν καιρό διάβασα ἑκατοντάδες καί χιλιάδες σελίδες γιά νά συγκροτήσω τήν εἰσήγησή μου μέ τήν συγκεκριμένη πρόταση.

Ἐπίσης, ἔχει συζητηθῇ ἐπανειλημμένως τό θέμα στήν Διαρκῆ Ἱερά Σύνοδο καί τήν Σύνοδο τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἔγιναν εἰσηγήσεις ἀπό Ἱεράρχες πού γνωρίζουν τά θέματα αὐτά. Θέλω νά σᾶς ἐνημερώσω ὅτι ὁ Θεοφιλέστατος Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Ἐπίσκοπος Μεθώνης Κλήμης ἔθεσε ὑπ' ὄψιν μου ὀγκώδη φάκελλο, τόν ὁποῖον ὁ ἴδιος συνεκρότησε μέ ἐνδιαφέρον καί ἰδιαίτερη σπουδή, μέσα στόν ὁποῖον ἀποτυπώνεται καθαρά ἡ ὅλη διεργασία πού ἔγινε ἀπό τήν Ἐκκλησία στό θέμα αὐτό. Τόν εὐχαριστῶ θερμότατα. Διάβασα καί ὅλο αὐτό τό ὕλικό.

Νομίζω ὅτι θά πρέπει νά προχωρήσουμε σέ συγκεκριμένες προτάσεις. Αὐτός εἶναι ὁ σκοπός τῆς παρουσίας εἰσηγήσεως. Θά τεθῇ μιά συγκεκριμένη πρόταση, μήπως τελικά βρεθῇ κάποια λύση στό φλέγον αὐτό θέμα τοῦ περιεχομένου τοῦ μαθήματος τῶν Ὁρησκευτικῶν καί τῆς διδασκαλίας του. Παρακαλῶ, θά ἤθελα τήν προσοχή σας καί τήν κατανόησή σας. Δέν ἐπιθυμῶ νά θίξω κανέναν, οὔτε νά παραθεωρήσω τό ἔργο πού ἐπιτελοῦν ὅλοι στήν Ἐκκλησία καί στήν Παιδεία, δέν ἀμφισβητῶ τήν διάθεση κανενός στό νά προσφέρῃ στήν Ἐκπαίδευση. Ξεκινῶ μέ τήν ὁμολογία ὅτι ὅλοι ὁμιλοῦν καί γράφουν ἀπό ἰδιαίτερη ἀποψη ὁ καθένας, ἀλλά μέ τόν βαθύτερο σκοπό νά προσφερθῇ τό μάθημα τῶν Ὁρησκευτικῶν στά Σχολεῖα κατά τόν ἀρτιότερο τρόπο γιά τήν ὠφέλεια τῶν μαθητῶν.

Διαιρῶ τό θέμα μου σέ τέσσερις ἐνότητες. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ κατά καιρούς συζήτηση τοῦ θέματος στήν Ἱερά Σύνοδο, ἡ δεύτερη εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ μαθήματος τῶν Ὁρησκευτικῶν, κατά τό τρέχον Πρόγραμμα Σπουδῶν καί τό προτεινόμενο νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν, ἡ τρίτη εἶναι ἡ πρότασή μου γιά τήν ἐνδεχόμενη ἐπίλυση τοῦ ζητήματος, καί ἡ τέταρτη εἶναι ἡ ἀπαλλαγή ἀπό τό μάθημα τῶν Ὁρησκευτικῶν γιά λόγους συνειδήσεως.

1. Ἡ κατά καιρούς συζήτηση τοῦ θέματος στήν Ἱερά Σύνοδο

Ἦδη ἔχει ἀναφερθῇ ὅτι ἀνεδίφησα στόν φάκελλο πού συνεκρότησε ὁ Θεοφιλέστατος Ἀρχιεπίσκοπος Μεθώνης κ. Κλήμης καί μελέτησα τό τί ἔχει πράξει ἡ Ἱερά Σύνοδος τήν τελευταία πενταετία πού γίνεται συζήτηση γιά τό σοβαρό αὐτό θέμα. Θά τονισθοῦν κεντρικά σημεῖα, χάριν τῆς ἱστορίας.

Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἐπανειλημμένως στίς Συνεδριάσεις της συνεζήτησε τό θέμα τοῦ μαθήματος τῶν Ὁρησκευτικῶν, μέσα στά πλαίσια τῆς ἀρμοδιότητάς της, σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 2 τοῦ Νόμου 590/1977 «Περί τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ὅτι «ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος συνεργάζεται μετά τῆς Πολιτείας, προκειμένου περί θεμάτων κοινού ἐνδιαφέροντος, ὡς τά τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς τῆς νεότητος...», καί ὕστερα ἀπό εἰσηγήσεις Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν, ἀπό παρεμβάσεις Μελῶν της, ἀπό ὑπομνήματα τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν, τῶν Θεολογικῶν Συλλόγων καί ἀρμοδίων προσώπων. Κατά τήν τελευταία διαρρευσάσα πενταετία (2010-2015) συνεζήτησε τό θέμα αὐτό καί τίς ποικίλες πλευρές του, μεταξύ τῶν ἄλλων, τόν Σεπτέμβριο τοῦ 2010, τόν Ἀπρίλιο τοῦ 2011, τόν Νοέμβριο τοῦ 2012, τόν Ἰανουάριο τοῦ 2014, τόν Φεβρουάριο τοῦ 2015 καί πρόσφατα τόν Νοέμβριο καί τόν Δεκέμβριο τοῦ 2015. Ὅταν διαβάση κανεῖς τά Πρακτικά τῶν Συνεδριάσεων αὐτῶν, διακρίνει τό ἐνδιαφέρον καί τήν ἀγωνία τῶν Ἀρχιερέων γιά τήν διατήρηση τοῦ μαθήματος τῶν Ὁρησκευτικῶν πρός τήν κατάλληλη ἀγωγή τῶν νέων.

Επίσης, κατά την διάρκεια των Συνεδριών της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου ανεγνώσθησαν έμπεριστατωμένες εισηγήσεις Ιεραρχών, όπως των Σεβ. Μητροπολιτών Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου κ. Προκοπίου, Αλεξανδρουπόλεως κ. Ανθίμου και Μεσσηνίας κ. Χρυσοστόμου, όπως και κατά καιρούς ανεγνώσθησαν γνωμοδοτικά κείμενα των Ειδικών Συνοδικών Επιτροπών για την Παιδεία και την Νεότητα, και της Συνοδικής Επιτροπής Εκκλησιαστικής Εκπαιδεύσεως και Επιμορφώσεως Εφημεριακού Κλήρου.

Ακόμη, πρέπει να μνημονεύσω ότι η Διαρκής Ιερά Σύνοδος διοργάνωσε επανειλημμένως συσκέψεις μεταξύ των Μελών της Ιεράς Συνόδου και Καθηγητών των Θεολογικών Σχολών και των Θεολογικών Συλλόγων. Υπενθυμίζω ότι την 16η Μαρτίου 2011 έγινε συζήτηση μεταξύ της Ιεράς Συνόδου και των εκπροσώπων των Θεολογικών Σχολών Αθηνών και Θεσσαλονίκης για το μέλλον των Θεολογικών Σχολών και το μάθημα των Θρησκευτικών. Την 30ή Απριλίου 2011 διοργανώθηκε συνάντηση της Ιεράς Συνόδου με εκπροσώπους των Θεολογικών Σχολών και των Θεολογικών Ενώσεων και Συνδέσμων όλης της Χώρας, για τις εξελίξεις σχετικά με το μάθημα των Θρησκευτικών και ειδικότερα για τις ώρες διδασκαλίας στο Λύκειο. Την 4η Μαΐου του 2012 έγινε κοινή Συνεδρίαση της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου και των Σχολικών Συμβούλων, των εκπροσώπων της «Πανελληνίου Ενώσεως Θεολόγων» και εκπροσώπων του Συνδέσμου Θεολόγων «Καιρός». Την 26η Ιουνίου του 2014 διοργανώθηκε από την Ιερά Σύνοδο Ημερίδα στην οποία παρευρέθησαν οι Συνοδικοί Αρχιερείς, ο Υπουργός Παιδείας, ο Γενικός Γραμματέας Θρησκευμάτων, η Γενική Διευθύντρια της Διευθύνσεως Θρησκευμάτων, οι Πρόεδροι της Πανελληνίου Ενώσεως Θεολόγων και του «Καιρού», οι εκπρόσωποι των Ανωτάτων Εκκλησιαστικών Ακαδημιών, οι Σχολικοί Σύμβουλοι Θεολόγοι από όλη την Ελλάδα και τα Μέλη της Συνοδικής Επιτροπής Εκκλησιαστικής Εκπαιδεύσεως και Επιμορφώσεως του Εφημεριακού Κλήρου. Στην Ημερίδα αυτή, κεντρική εισήγηση έκανε ο Σεβ. Μητροπολίτης Σύρου, Τήνου, Άνδρου, Κέας και Μήλου κ. Δωρόθεος και ακολούθησε συζήτηση.

Επί πλέον η Ιερά Σύνοδος έλαβε κατά καιρούς υπόμνημα των Θεολογικών Σχολών, της Πανελληνίου Ενώσεως Θεολόγων, του Πανελληνίου Θεολογικού Συνδέσμου «Καιρός», του Παραρτήματος Θεολόγων Πατρών, της Ενώσεως Θεολόγων Λαρίσης, της επιτροπής Εμπειρογνομόνων για την εκπόνηση Νέου Προγράμματος Σπουδών στα Θρησκευτικά του Δημοτικού και Γυμνασίου του κ. Γεωργίου Κρίππα, Καθηγητού Ελεύθερου Πανεπιστημίου κ.ά.

Πέραν τούτων είναι σημαντικό το υπόμνημα-παρέμβαση της Εκκλησίας της Ελλάδος ενώπιον της Όλομελείας της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα με θέμα «Νόμιμοι λόγοι εξαίρεσης από την παρακολούθηση-έξέταση του μαθήματος των Θρησκευτικών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση».

Υπάρχουν και άλλες πρωτοβουλίες που ανελήφθησαν από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος, αλλά το ενδιαφέρον είναι ότι παρά ταύτα δεν επιλύεται αυτό το θέμα, ένδεχομένως γιατί όλες οι πλευρές που ασχολούνται με το θέμα παραμένουν σταθερές στις απόψεις τους, ή διότι δεν ώριμασε ακόμη το θέμα, αλλά έπρεπε να περάσει πολύς καιρός για να ωριμάσει. Έτσι, ή παρούσα συνάντηση φιλοδοξεί να δώσει κάποια αφορμή επιλύσεως του θέματος, τουλάχιστον από την πλευρά μου θά προσπαθήσω να καταθέσω συγκεκριμένη πρόταση.

2. Το περιεχόμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών

Καίριας σημασίας ζήτημα είναι ποιά θά είναι το περιεχόμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών, από το όποιο θά εξαρτηθή και ο τρόπος απαλλαγής των μαθητών από αυτό.

Εισαγωγικά πρέπει να επισημανθῇ ότι χαρακτηρίζεται «μάθημα Θρησκευτικών» και όχι «μάθημα Εκκλησιαστικών». Από την φύση του το μάθημα αυτό είναι γνωσιολογικό, έξ ου και χαρακτηρίζεται «μάθημα», και μάλιστα «θρησκευτικών», που σημαίνει ότι δεν αναφέρεται στην κατήχηση της

Ἐκκλησίας. Τό λέγω αὐτό, γιατί ἐμεῖς οἱ θεολόγοι γνωρίζουμε ὅτι ὑφίσταται διαφορά μεταξύ θρησκείας καί Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία δέν μπορεῖ νά ταυτισθῇ μέ τόν ὄρο θρησκεία, γιατί ἔχει διαφορετικούς σκοπούς, ἐνδιαφέροντα καί μεθοδολογία.

Ἐπομένως, ὅπως διδάσκεται σήμερα τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, δέν εἶναι κατήχηση τῆς Ἐκκλησίας, δέν ταυτίζεται μέ ἓνα κατηχητικό μάθημα, χωρίς ὅμως νά ἀποδεσμεύεται ἀπό τήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας.

α) Οἱ ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καί τοῦ Διοικητικοῦ Ἐφετείου Χανίων

Τό Σύνταγμα εἶναι ὁ Καταστατικός Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας καί κανεῖς δέν μπορεῖ νά τό ἀρνηθῇ ἢ νά τό ὑπονομεύσῃ. Εἶναι δέ γνωστόν ὅτι τό Σύνταγμα ἐρμηνεύεται ἀπό τό Ἀνώτατο Διοικητικό Δικαστήριον τῆς Πατρίδας μας, τό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας.

Νά ἐνθυμίσω ὅτι γιά τό θέμα τῶν Θρησκευτικῶν εἶναι σημαντική ἡ ὑπ' ἀριθμ. 3356/1995 Ἀπόφαση τοῦ ΣΤ' Τμήματος τοῦ Σ.τ.Ε. Θά γίνῃ μιᾶ μικρή ἀνάλυση.

Ἡ ἀπόφαση αὕτη συνδυάζει τρία βασικά ἄρθρα τοῦ Συντάγματος, ἥτοι: τό 13 ἄρθρο γιά τόν σεβασμό τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, καί γιά τήν ἐλευθερία κάθε θρησκείας νά ἐπιτελῇ τήν λατρεία της• τό ἄρθρο 16 γιά τόν σκοπό τῆς παιδείας πού παρέχεται ἀπό τό Κράτος, ἡ ὁποία πρέπει νά ἀποβλέπῃ «στήν ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς καί θρησκευτικῆς συνείδησης, καί τήν διάπλασή τους σέ ἐλεύθερους καί ὑπεύθυνους πολίτες»• καί τό 3 ἄρθρο πού χαρακτηρίζει τό Ὁρθόδοξο Δόγμα ὡς «ἐπικρατοῦσα Θρησκεία», πού σημαίνει ὅτι «ἡ συντριπτική πλειοψηφία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρεσβεύει τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία». Ἔτσι, ἡ συγκεκριμένη ἀπόφαση συνδυάζοντας τά τρία αὐτά ἄρθρα τοῦ Συντάγματος καταλήγει στό ὅτι ὁ σκοπός τῆς παιδείας πού προσφέρεται στά Σχολεῖα εἶναι «μεταξύ τῶν ἄλλων, καί ἡ “ἀνάπτυξη” τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης τῶν ἐλληνοπαίδων σύμφωνα μέ τίς ἀρχές τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς διδασκαλίας».

Αὐτό συνάγεται καί ἀπό τήν Διεθνῆ Σύμβαση τῆς Ρώμης τῆς 4ης Νοεμβρίου 1950, σύμφωνα μέ τήν ὁποία κάθε Κράτος στά καθήκοντά του στό πεδίου τῆς μορφώσεως καί τῆς ἐκπαίδευσως «θά σέβεται τό δικαίωμα τῶν γονέων, ὅπως ἐξασφαλίζωσιν τήν μόρφωσιν καί ἐκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως πρός τās ιδίας αὐτῶν θρησκευτικὰς καί φιλοσοφικὰς πεποιθήσεις». Ἐννοεῖται ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων Πολιτῶν ἀνήκει στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, αὐτό συνεπάγεται ὅτι τό Κράτος πρέπει νά προσφέρῃ θρησκευτική ἀγωγή, σύμφωνα μέ τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί σέ αὐτό ἀποφασιστικό λόγο ἔχουν οἱ γονεῖς τῶν ἀνηλίκων μαθητῶν. Αὐτό δέν ἀναφέρεται μόνον στό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, ἀλλά καί στό ὅτι «οἱ μαθητές εἶναι ὑποχρεωμένοι νά μετέχουν στίς σχολικές θρησκευτικές ἐκδηλώσεις, ὅπως εἶναι ἡ καθημερινή προσευχή καί ὁ ἐκκλησιασμός».

Ἐπειτα, στήν ἀπόφαση αὕτη λέγεται ὅτι ἐπειδή οἱ μαθητές βάσει τοῦ 13 ἁρθρου τοῦ Συντάγματος καί τῶν διατάξεων τῆς Συμβάσεως τῆς Ρώμης ἔχουν διάφορες θρησκευτικές καί φιλοσοφικές πεποιθήσεις, μποροῦν «νά μή μετέχουν στίς πιό πάνω θρησκευτικές ἐκδηλώσεις καί νά μήν παρακολουθοῦν τήν διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν», ἀρκεῖ νά δηλώσουν οἱ μαθητές καί οἱ γονεῖς στόν Διευθυντή τοῦ Σχολείου ὅτι ἔχουν «λόγους θρησκευτικῆς συνείδησης» καί αὐτοὶ οἱ λόγοι προσδιορίζονται σαφῶς «ἥτοι διότι εἶναι ἐτερόδοξοι, ἐτερόθρησκοι ἢ ἄθεοι».

Καί ἂν ἡ ἄρνηση τῶν μαθητῶν ἢ τῶν γονέων τους, νά συμμετέχουν στίς ἐκδηλώσεις αὐτές «δέν συνδέεται ἀπό ἐπὶ κλήση λόγων θρησκευτικῆς συνείδησης», τότε, κατά τήν ἀπόφαση αὕτη, «ὁ Διευθυντής ἔχει καί πάλιν τήν ὑποχρέωση πού ἀπορρέει ἀπό τίς πιό πάνω διατάξεις, νά διερευνήσῃ μήπως τυχόν ἡ ἄρνηση αὕτη ὀφείλεται σέ τέτοιου εἶδους λόγους, οὕτως ὥστε νά συμπεριφερθῇ ἀναλόγως, σύμφωνα μέ ὅσα ἐκτίθενται πιό πάνω».

Ἐπειδή, ὅμως, μιᾶ τέτοια ἐνέργεια τοῦ Διευθυντή μπορεῖ νά ἐκληφθῇ ὅτι ἀπαγορεύεται ἀπό τό

Σύνταγμα, στην απόφαση του Σ.τ.Ε. επισημαίνεται ότι η έρευνα αυτή «δέν απαγορεύεται από το άρθρο 13 του Συντάγματος, διότι δέν αποτελούν μέσον προς δίωξη του μαθητή, λόγω των διαφόρων, ένδεχομένως, θρησκευτικών του πεποιθήσεων, οι οποίες πρέπει πάντως νά είναι σεβαστές, αλλά όλως άντιθέτως αποβλέπουν εις τό νά διευκολύνουν τόν μαθητή νά απολαύσει “άνεμπόδιστα” τήν έλευθερία της θρησκευτικής του συνειδήσεως».

Τό περιεχόμενο της απόφασης αυτής παρατηρείται καί σέ επόμενη απόφαση του Συμβουλίου της Έπικρατείας, ήτοι τήν ύπ' αριθμ. 2176/1998 απόφαση, ή οποία αναφέρεται στο νά εξασφαλίζεται ή διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών «έπί ίκανόν αριθμόν ώρων διδασκαλίας έβδομαδιαίως».

Στό ΣΤ' Τμήμα του Σ.τ.Ε. πού εξέδωσε καί τίς δύο αυτές αποφάσεις προήδρευσε ό Άντιπρόεδρος του Συμβουλίου της Έπικρατείας Αναστάσιος Μαρίνος, ό οποίος μέ σχετικές μελέτες του ανέλυσε τό όλο περιεχόμενο των αποφάσεων αυτών, πού νομίζω ότι οι μελέτες αυτές έχουν εξαιρετικό ένδιαφέρον.

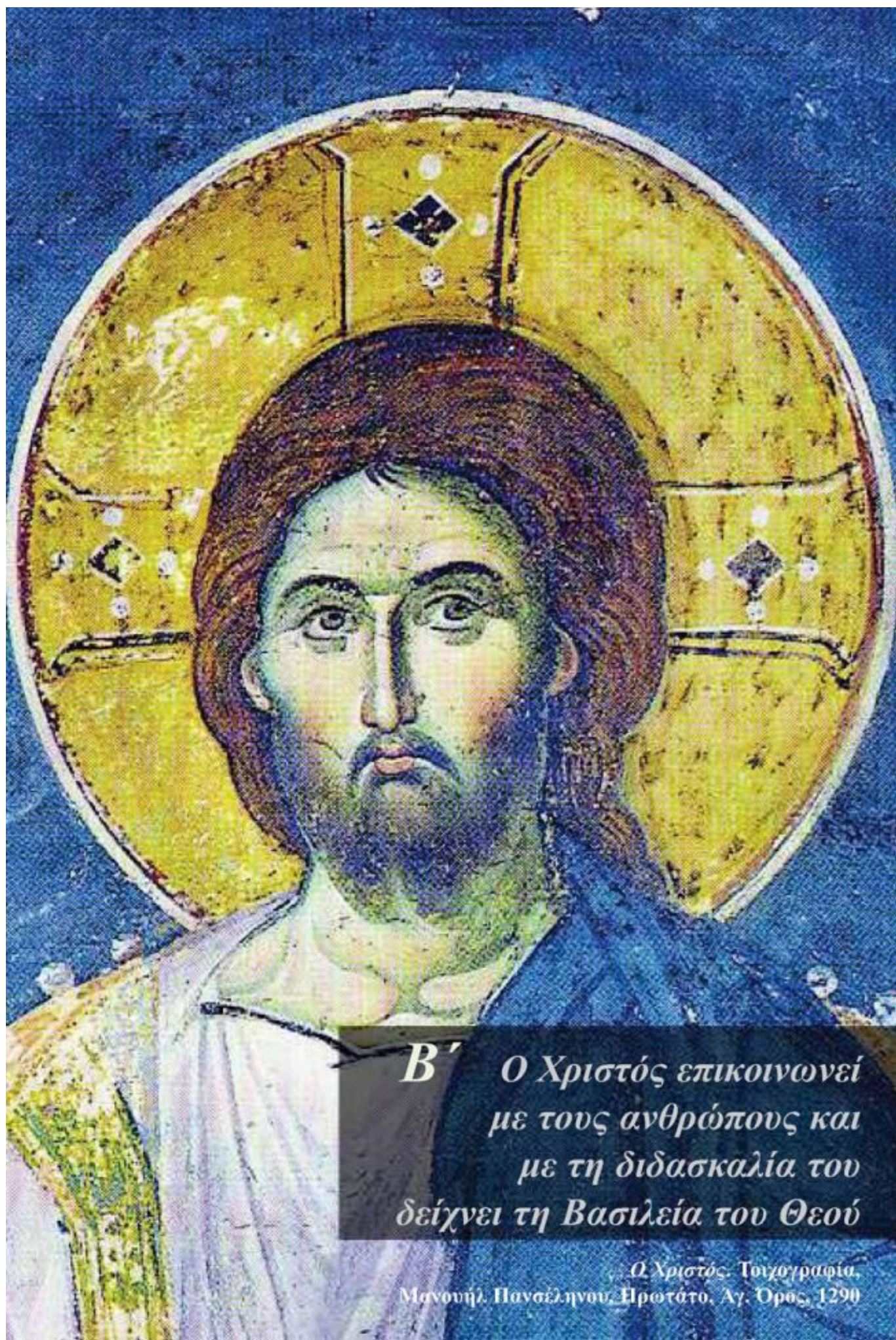
Νεώτερη απόφαση του τριμελούς Διοικητικού Έφετείου Χανίων κινείται στην ίδια προοπτική. Πρόκειται για τήν ύπ' αριθμ. 115/2012 απόφαση του Διοικητικού αυτού Δικαστηρίου, πού είναι ισόκυρη μέ τίς αποφάσεις του Συμβουλίου της Έπικρατείας, διότι ό Νόμος 702/1977 υπήγαγε τήν εκδίκαση των αιτήσεων των άκυρωτικών πράξεων πού άφορούν κάθε θέμα εκπαιδευτικής νομοθεσίας από τό Συμβούλιο της Έπικρατείας στά Τριμελή Διοικητικά Έφετεία. Έπομένως, ή απόφαση αυτή είναι όριστική καί τελεσίδικη καί δέν υπάγεται σέ κανένα ένδικο μέσο, είναι δέ ύποχρεωτική για κάθε δημόσια ύπηρεσία.

Η συγκεκριμένη απόφαση στηρίζεται στο Σύνταγμα της Έλληνικής Πολιτείας, τίς αποφάσεις ύπ' αριθμ. 3356/1995 καί 2176/1998 του Συμβουλίου της Έπικρατείας, τίς σχετικές αποφάσεις των Εύρωπαϊκών Δικαστηρίων, τόν Νόμο περί του Καταστατικού Χάρτου της Έκκλησίας της Ελλάδος, άλλους Νόμους καί κανονιστικές Πράξεις της Πολιτείας καί αποφαίνεται ότι «τά βιβλία του μαθήματος των Θρησκευτικών, εκδίδονται μέ γνώμονα τήν ως άνω έκ του Συντάγματος επιβαλλόμενη επιταγή καί ύλοποιούν τόν εκτελεστικό αυτόν νόμο 1566/1985, αναγνωρίζεται, όπως επιβάλλεται από τό Σύνταγμα, ή άξία καί ή αναγκαιότητα της θρησκευτικής άγωγής στο σχολείο, ή οποία επιβάλλεται νά μήν είναι άσχετη μέ τήν κοινωνική, τήν πολιτισμική καί τήν θρησκευτική συνείδηση του τόπου στον όποιον οι μαθητές ζούν καί αναπτύσσονται».

Ειδικότερα δέ ή απόφαση αυτή κάνει αναφορά στο βιβλίο της Α' τάξεως του Γενικού Λυκείου, τό όποιο σημειωτέον κατηγορείται ως κατηχητικό μάθημα, καί αποφαίνεται: «Μέ αυτό δέ τό περιεχόμενο (όπως προκύπτει καί από τά κατ' επίκληση προσκομισθέντα καί αποτελούντα στοιχεία της δικογραφίας βιβλία του μαθήματος των θρησκευτικών πού διδάχθηκαν κατά τήν σχολική περίοδο 2010-2011, μέ ένδεικτική παράθεση του περιεχομένου του βιβλίου Α' Γενικού Λυκείου μέ τίτλο «ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ» μέ τά Κεφάλαια πού είναι τά εξής ...) (καί αναφέρονται τά σχετικά κεφάλαια), τό μάθημα των θρησκευτικών, καί σέ συνδυασμό μέ τή συνταγματική επιταγή περί προστασίας της θρησκευτικής συνείδησης (άρθρο 13 πρ. 1Σ), δέν άντιτίθεται στίς άπαιτήσεις του πλουραλισμού, της πολυφωνίας καί της πολυπολιτισμικότητας (έδω καταγράφονται αποφάσεις του Εύρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Άνθρώπου), αλλά άκριβώς τίς θεμελιώνει, ό δέ ύποχρεωτικός χαρακτήρας του όχι μόνο δέν άναιρεί, αλλά επισφραγίζει τόν σεβασμό των όποιωνδήποτε διαφορετικών πεποιθήσεων, όπως καί ιστορικά άναδεικνύεται ή μακρά συνύπαρξη μέ άλλόφυλους καί άλλόθρησκους».

Γενικά, σύμφωνα μέ τήν σημαντική αυτή απόφαση επιβάλλεται ή ύποχρεωτική διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών στα Σχολεία, τό όποιο μάθημα, όπως έχει διατυπωθή στα ισχύοντα βιβλία, κινείται στίς άπαιτήσεις του πλουραλισμού, της πολυφωνίας καί της πολυπολιτισμικότητας. οι όρθόδοξοι μαθητές δέν μπορούν νά απαλλαγούν από τό μάθημα των Θρησκευτικών όσους λόγους

καί ἂν ἐπικαλεσθοῦν• καί ἐπιτρέπεται νά ἀπαλλάσσωνται ἀπό τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν μόνον οἱ ἄθρησκοι, οἱ ἀλλόθρησκοι ἢ ἐτερόδοξοι μαθητές, μόνον μέ τίς αὐστηρῶς προδιαγραφόμενες προϋποθέσεις.

***Β'** Ο Χριστός επικοινωνεί
με τους ανθρώπους και
με τη διδασκαλία του
δείχνει τη Βασιλεία του Θεού*

*Ο Χριστός. Τοιχογραφία,
Μανουήλ. Πανσέληνου, Ερωτάτο. Αγ. Όρος, 1290*

Μέ τις σημαντικές αυτές αποφάσεις των Άνωτάτων Διοικητικών Δικαστηρίων ή Έλληνική Πολιτεία δέν μπορεί νά προβή τόσο στήν αλλαγή τοῦ περιεχομένου τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν στούς ὀρθοδόξους μαθητές, ὅσο καί στήν ἀπαλλαγή ἀπό τήν παρακολούθησή του μέ τήν ἐπίκληση μόνο λόγων συνειδήσεως, χωρίς νά δηλώνονται οἱ σαφέστατα λόγοι. Μάλιστα, ὅπως ἐπισημαίνεται, οἱ ἐκπαιδευτικοί ἢ κρατικοί λειτουργοί ὑπέχουν ἀστικές καί πειθαρχικές εὐθύνες ὅταν παραβοῦν τίς ὑποχρεώσεις τους χωρίς νά ἀποκλείωνται καί οἱ ποινικές εὐθύνες.

Ἐπί πλέον στήν Ἀπόφαση αὐτή γράφεται ὅτι «οἱ ἀπόψεις τοῦ Συνηγόρου τοῦ Πολίτη δέν δεσμεύουν τίς Κρατικές Ὑπηρεσίες, ὅπως δέχεται ἡ νομολογία τῶν δικαστηρίων καί συγκεκριμένα τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τό ὁποῖο μέ τήν 1041/2004 ἀπόφασή του δέχεται ἐπί λέξει: “... ἡ σιωπηρή ἄρνηση τῆς Διοικητικῆς Ἀρχῆς νά συμμορφωθεῖ σέ πόρισμα τοῦ Συνηγόρου τοῦ Πολίτου ... δέν ἀποτελεῖ παράλειψη ὀφειλόμενης ἐνέργειας”».

Ἐπομένως, οἱ ἀποφάσεις αὐτές τῶν Ἀνωτάτων Δικαστηρίων τῆς Χώρας μας ἐπιλύουν τό θέμα αὐτό καί δέν μπορεί νά γίνη αλλαγή στό περιεχόμενο τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν.

β) Οἱ παραπλανητικοί χαρακτηρισμοί

Ἡ συζήτηση πού ἔγινε μέχρι τώρα ἔχει περιορισθῇ κυρίως στό κατά πόσον τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν θά εἶναι κατηχητικό-ὁμολογιακό ἢ θρησκευιολογικό ἢ ἡ ὑπέρβασή τους. Ἡ πρώτη περίπτωση (κατηχητικό-ὁμολογιακό) προϋποθέτει ἀμικρῶς ὀρθόδοξα Σχολεῖα, ἐνῶ ἡ δεύτερη περίπτωση (θρησκευιολογικό) προϋποθέτει πολυπολιτισμικά Σχολεῖα, σέ μιά πλουραλιστική κοινωνία. Ἐπίσης, αὐτή ἡ συζήτηση γίνεται μέ τήν προοπτική νά μποροῦν νά τό παρακολουθοῦν ὅλοι οἱ μαθητές, χωρίς νά χρειάζεται νά ζητήσουν μερικοί ἀπαλλαγή ἀπό τό μάθημα.

Μελετώντας τά περισσότερα κείμενα πού ἔχουν γραφῇ ἀπό τοὺς ὑποστηρικτές τῶν δύο τάσεων-κατευθύνσεων, ἔχω διαπιστώσει ὅτι δόθηκαν χαρακτηρισμοί πού δέν εὐσταθοῦν καί ἐνδεχομένως ἀποπροσανατολίζουν τήν προσοχή τῶν ἀνθρώπων καί δέν βοηθοῦν στήν ἐπίλυση τοῦ θέματος.

Μερικοί ἰσχυρίζονται ὅτι τό τρέχον – ἰσχύον Πρόγραμμα Σπουδῶν χαρακτηρίζεται ὡς κατηχητικό – ὁμολογιακό, πού πρέπει ἢ δέν πρέπει νά γίνεται σέ μιά σύγχρονη πλουραλιστική κοινωνία. Ἐπίσης, τό προτεινόμενο νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν χαρακτηρίζεται ὡς θρησκευιολογικό, πού μεταβάλλει τόν χαρακτήρα τῆς Παιδείας, ἀντίθετα μέ ὅ,τι ἐπιτάσσει τό Σύνταγμα, οἱ ἀποφάσεις τῶν Δικαστηρίων καί ὁ Καταστατικός Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἢ εἶναι τό πλέον κατάλληλο γιά τίς σύγχρονες συνθηκες ζωῆς. Αὐτό τό γράφω κάπως σχηματικά.

Ὅμως νομίζω ὅτι τά πράγματα δέν ἐρμηνεύονται διαζευκτικά, τοῦ τύπου: ὁμολογιακό-κατηχητικό μάθημα ἢ θρησκευιολογικό; Δυστυχῶς πάντοτε ὅταν ὑπάρχουν ἀντιπαραθέσεις, δημιουργοῦνται οἱ συνθηκες νά ἀποδίδονται σέ αὐτοὺς πού ἔχουν διαφορετικές ἀπόψεις διάφοροι χαρακτηρισμοί, οἱ ὁποῖοι ὅμως εἶναι ἐπιφανειακοί καί δέν ἀνταποκρίνονται στήν πραγματικότητα. Πάντως, μοῦ δημιουργήθηκε ἡ ἐντύπωση, ἴσως ἐσφαλμένα, ὅτι ἡ ἀντίθεση μεταξὺ τῶν προγραμμάτων δέν προέρχεται τόσο ἀπό τό περιεχόμενο τῶν βιβλίων, ὅσο ἀπό τίς θεολογικές τάσεις πού ἐκφράζουν οἱ προτείνοντες, πού ἄλλοι χαρακτηρίζονται ὡς συντηρητικοί καί ἄλλοι ὡς φιλελεύθεροι.

Μελέτησα ὅσον εἶναι δυνατόν καί τά δύο προγράμματα, ἤτοι τό τρέχον Πρόγραμμα Σπουδῶν καί τό προτεινόμενο νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν. Πάντοτε ὑποστήριζα ὅτι στό θέμα αὐτό δέν μπορούμε νά ὁμιλοῦμε θεωρητικά, καί ἀφηρημένα, γι’ αὐτό παλαιότερα εἶχα προτείνει νά γραφοῦν γιά ἓνα συγκεκριμένο θέμα κείμενα καί μέ τά δύο προτεινόμενα Προγράμματα ὥστε νά ἔχουμε μπροστά μας παραδείγματα καί νά κρίνουμε ἀσφαλῶς. Τώρα ὅμως πού συγκεκριμενοποιήθηκαν τά θέματα, μπορούμε νά ἔχουμε συγκριτική γνώμη.

Ἔτοι μελέτησα ἀφ’ ενός μὲν τά βιβλία τῶν Θρησκευτικῶν πού διδάσκονται στοὺς μαθητές τοῦ

Γυμνασίου καί τοῦ Λυκείου ἀφ' ἑτέρου δέ μελέτησα τό προτεινόμενο νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν καί κατέληξα σέ μερικά συμπεράσματα, τά ὅποια θά διατυπώσω μέ εἰλικρίνεια.

γ) Τό τρέχον Πρόγραμμα Σπουδῶν

Θεωρῶ ὅτι τό τρέχον Πρόγραμμα Σπουδῶν ἐσφαλμένως χαρακτηρίζεται ὡς κατηχητικό-ὁμολογιακό.

Ὁ ὅρος ὁμολογιακό μάθημα δέν ἐκφράζει τήν Ὁρθόδοξη Παράδοση, ἀλλά παραπέμπει στήν δυτική θρησκευτική παράδοση, διότι ὅπως γνωρίζουμε, αὐτός ὁ ὅρος «ἐπικράτησε μετά τίς μακραίωνες διαμάχες Ρωμαιοκαθολικῶν καί Προτεσταντῶν στήν δυτική καί βόρεια Εὐρώπη, ὅπου οἱ ὁμολογίες πίστεως ἦταν μιά δημόσια παραδοχή τῆς διδασκαλίας τῶν νικητῶν». Αὐτό σημαίνει ὅτι «τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν δέν ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ ὁμολογιακό-κατηχητικό χαρακτήρα πού ἔχει στή Δυτική Εὐρώπη». Πιο συγκεκριμένα θά μπορούσα νά πῶ ὅτι τά βιβλία πού δίνονται στούς μαθητές δέν κάνουν ἀπολογητική ὑπέρ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας σέ σχέση μέ ἄλλες Ὁμολογίες ἢ τόν Ρωμαιοκαθολικισμό, οὔτε ὑπερασπίζονται φονταμενταλιστικές θέσεις ἀπέναντι στίς ἐπιστῆμες, ὅπως κάνουν διάφορα ὁμολογιακά προτεστατικά Sunday Schools.

Εἶναι δέ χαρακτηριστικό ὅτι οἱ συγγραφεῖς τοῦ βιβλίου τῆς Α' Γυμνασίου (Ὁλγα Γριζοπούλου καί Πηγὴ Καζλάρη) ἀρνοῦνται τόν κατηχητικό χαρακτήρα τοῦ βιβλίου πού συνέγραψαν, γι' αὐτό γράφουν: «Τό μάθημα ἔχει ἐνημερωτικό καί μορφωτικό χαρακτήρα καί οἱ δάσκαλοί του θεωροῦν τήν κατήχηση ὡς ἔργο ἀποκλειστικά τῆς Ἐκκλησίας».

Ἐπομένως, τό τρέχον Πρόγραμμα Σπουδῶν τῶν Θρησκευτικῶν δέν εἶναι ὁμολογιακό-κατηχητικό μάθημα, οὔτε πρέπει νά χαρακτηρίζεται μέ τόν ὅρο αὐτό, ἀλλά εἶναι κατά βάση γνωσιολογικό, πολιτιστικό καί ἔχει θρησκευσιολογικά στοιχεῖα. Ἄν ἐξακολουθεῖ νά χαρακτηρίζεται «ἀπό τούς ἐπιπόλαιους περιφρονητές του ἢ τούς μικρόψυχους φίλους του (θελητά ἢ ἀθέλητα)» ὡς ὁμολογιακό – κατηχητικό, τότε ἀδικεῖται τό μάθημα, παραπλανῶνται ὅσοι δέν ἔχουν ἄμεση γνώση τοῦ ἀντικειμένου, γίνεται ἀφορμή νά αὐξάνωνται οἱ αἰτήσεις γιά ἀπαλλαγές, γιατί ἀπό τήν φύση του «μάθημα κατηχητικό σημαίνει μάθημα ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΟ» καί ὠθεῖται πρὸς τό ὁλοκληρωτικό θρησκευσιολογικό.

Δέν ὑπάρχουν τεκμηριώσεις μέ συγκεκριμένες κειμενικές ἀναφορές στό τί ἐννοοῦν οἱ ἐπικριτές τῶν τρεχόντων βιβλίων λέγοντας ὅτι τό μάθημα εἶναι κατηχητικό-ὁμολογιακό. Κτίσθηκε μιά ἐπιχειρηματολογία χωρίς τεκμήρια. Οἱ ἐπικριτές, ἐνίοτε καί σιωπηρά, μπορεῖ νά ὑπονοοῦν τήν στάση ὀρισμένων θεολόγων μέσα στήν τάξη, ὅτι δηλαδή κάνουν κατήχηση. Ὡστόσο, κάτι τέτοιο ἀφορᾷ τήν προσωπικότητα κ' ἄθε διδάσκοντος καί δέν ἀποφεύγεται σέ κανένα ἀπολύτως μάθημα, ὅπου εἰσάγονται οἱ προσωπικές ιδεολογίες κάθε διδάσκοντος. Τά βιβλία δέν μπορεῖ νά εὐθύνωνται γιά τούς ὅποιους ἐκτροχιασμούς, ἂν ὑπάρχουν, ἀπό πλευρᾶς διδασκόντων.

Ὑπενθυμίζω ὅτι ἡ θεματολογία τῶν βιβλίων εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

Τό βιβλίο τῆς Α' Γυμνασίου ἀσχολεῖται μέ τήν Παλαιά Διαθήκη, τῆς Β' Γυμνασίου μέ τήν Καινή Διαθήκη, τῆς Γ' Γυμνασίου μέ τήν Ἐκκλησιαστική ἱστορία, τῆς Α' Λυκείου μέ τήν Ὁρθόδοξη πίστη καί λατρεία, τῆς Β' Λυκείου μέ τόν Χριστιανισμό καί τά Θρησκευτά, καί τῆς Γ' Λυκείου μέ τήν Χριστιανική Ἠθική.

Τρεῖς παρατηρήσεις θά κάνω γιά τήν θεματική διάρθρωση τοῦ τρέχοντος Προγράμματος Σπουδῶν, δηλαδή τοῦ Προγράμματος πού ἰσχύει σήμερα.

Ἡ πρώτη παρατήρηση εἶναι ὅτι ὑφίσταται μιά μεθοδολογία πού ἀναπτύσσεται στήν ἱστορική ἐξέλιξή της, ἥτοι ὁ μαθητής ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη ὁδηγεῖται στήν Νέα Διαθήκη, τήν Ἐκκλησία, τά ἄλλα Θρησκευτά καί τήν σύγχρονη ζωή. Οἱ μαθητές ἔχουν τήν δυνατότητα νά

παρακολουθήσουν τήν εξέλιξη της Ἐκκλησίας μέσα στήν ἱστορία, τόν πολιτισμό καί τήν σύγχρονη ζωή. Ἔτσι, ἀποκοτῶν μεθοδικά σταθερές βάσεις γιά νά γνωρίσουν καί ἄλλα θρησκευάματα. Μάλιστα, στήν Β΄ Λυκείου δίδεται ἡ δυνατότητα στούς μαθητές, ἀφοῦ προηγουμένως γνώρισαν τήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας, στήν ὁποία ἀνήκουν, καί τίς ἄλλες Χριστιανικές Ὁμολογίες, ἔπειτα νά μάθουν καί τά ἰδιαίτερα στοιχεῖα τῶν ἄλλων Θρησκειῶν, ὥστε νά μή ὑποστοῦν σύγχυση ἰδεολογική, πολιτιστική.

Ἡ δεύτερη παρατήρησή μου εἶναι ὅτι οἱ συγγραφεῖς τῶν βιβλίων εἶναι ἱκανοί ἐπιστήμονες μέ ἐπιστημονική ἔρευνα καί ἐμπειρία στήν διδασκαλία. Δέν μπορεῖ κανεῖς νά τούς ἀποδώσῃ μομφή ὅτι εἶναι ὀπισθοδρομικοί ἢ συντηρητικοί, μάλιστα μερικοί ἀπό αὐτούς χαρακτηρίζονται ὡς φιλελεύθεροι θεολόγοι.

Ἡ τρίτη παρατήρησή μου εἶναι ὅτι τά ἴδια βιβλία εἶναι ἀνοικτά, σέ μερικά σημεία πολύ προχωρημένα στόν πλουραλισμό, καί δέν μπορεῖ κανεῖς εὐκολά νά τούς ἀποδώσῃ τόν χαρακτήρα τοῦ κατηχητικοῦ ἢ ὁμολογιακοῦ μαθήματος, ἀφοῦ γίνεται λόγος γιά τήν οἰκουμενική κίνηση κλπ.

Θά κάνω μιά μικρή ἀναφορά, ἡ ὁποία θά δείξῃ ὅτι τά ἰσχύοντα βιβλία ὑπερβαίνουν τόν κατηχητικό-ὁμολογιακό χαρακτήρα καί θά μποροῦσαν νά τά παρακολουθήσουν καί μαθητές πού διαπνέονται ἀπό ἀθεϊστικές ἀπόψεις γιά νά πληροφορηθοῦν τά θρησκευτικά γνωστικά ἀντικείμενα, ἀλλά καί μαθητές πού ἀνήκουν σέ ἄλλα Θρησκευάματα, γιά νά πληροφορηθοῦν τό πολιτιστικό ἐπίπεδο τῆς Χώρας πού ζοῦν, στό ὁποῖο πολιτιστικό ἐπίπεδο κυρίαρχη θέση κατέχει ἡ θρησκευτική-ἐκκλησιαστική πίστη.

Δύο βιβλία τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης (Α΄ Γυμνασίου καί Β΄ Λυκείου) εἶναι στήν οὐσία τους Θρησκευολογικά. Συγκεκριμένα:

Τό βιβλίο τῆς Α΄ Γυμνασίου ἀναφέρεται στήν Παλαιά Διαθήκη, πού εἶναι ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, (προῖστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ) καί ἔχει στοιχεῖα πού χρησιμοποιεῖ ὁ Ἰσλαμισμός. Παράλληλα γίνεται ἀναφορά γιά τήν Αἴγυπτο, τήν Βαβυλώνα καί τόν Ἑλληνισμό. Εἶναι καθαρά θρησκευολογικό βιβλίο.

Τό βιβλίο τῆς Β΄ Γενικοῦ Λυκείου εἶναι καθαρά θρησκευολογικό. Στήν ἀρχή γίνεται λόγος γιά τόν Χριστιανισμό, ὡς πρὸς τήν προσφορά του, μεταφέροντας καταπληκτικά μηνύματα, ὡς πρὸς τό κακό, τόν ἀπολυτρωτικό χαρακτήρα, τήν δικαιοσύνη, τόν συνάνθρωπο ὡς ἀδελφός· γιά τήν ὑπέρβαση τῶν προκαταλήψεων τοῦ κόσμου, τήν πολιτική θεολογία, τήν θεολογία τῆς ἀπελευθέρωσης, τήν θεολογία τῆς ἐλπίδας, τήν ὑπαρξιακή θεολογία, τήν φεμινιστική θεολογία, τήν μαύρη θεολογία· ἀλλά ἔχει καί κεφάλαια ὅπου ἀναπτύσσονται θέματα, ὅπως ὁ πλουραλιστικός κόσμος, ἡ χριστιανική θεώρηση τοῦ Κράτους καί τῆς πολιτικῆς, ὁ φανατισμός καί ἡ ἀνεξιθρησκεία, τό φαινόμενο τῆς ἀθεΐας, ἡ σχέση μεταξύ Πίστεως καί Ἐπιστήμης, ἡ σχέση μεταξύ Χριστιανισμοῦ καί Πολιτισμοῦ. Ἔπειτα, παρουσιάζονται τά κυριότερα θρησκευάματα, ὅπως ἡ ἀρχαία Ἑλληνική θρησκεία, τά ἀφρικανικά θρησκευάματα, ὁ Ἰουδαϊσμός, τό Ἰσλάμ, ὁ Ἰνδουϊσμός, ἡ Γιόγκα, ὁ Βουδισμός, ἡ Κινεζική θρησκεία, ἡ Ἰαπωνική θρησκεία. Στό τέλος ἀντιμετωπίζεται τό θέμα ἡ θρησκεία μπροστά στό πρόβλημα τοῦ θανάτου.

Τό βιβλίο τῆς Γ΄ Γενικοῦ Λυκείου κάνει λόγο γιά τίς προϋποθέσεις τῆς ἠθικῆς ζωῆς, ἥτοι γιά τήν ἠθική συνείδηση καί τά θέματα τῆς ἐλευθερίας· γιά τό χριστιανικό ἥθος καί τήν σύγχρονη κοινωνία, ἥτοι τά κοινωνικά προβλήματα, τήν εἰρήνη, τήν βούληση τοῦ ἀνθρώπου γιά διάκριση καί δύναμη· γιά τήν βιολογική διάσταση τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τό σῶμα, τά δύο φύλα, τήν οἰκογένεια· γιά συνειδησιακά προβλήματα στήν ζωή τοῦ ἀνθρώπου ὡς πρὸς τήν ἀνθρώπινη ζωή, τήν βιοϊατρική, τήν ἄρνηση καί ὑποτίμηση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τό πρόβλημα τῶν ναρκωτικῶν· γιά τήν χριστιανική ἠθική καί τήν σύγχρονη τεχνολογία, ὅπου γίνεται λόγος καί γιά τό οἰκολογικό πρόβλημα, τήν πληροφορική καί τά Μέσα Ἐνημέρωσης τῶν πολιτῶν· καί γιά τίς ὑπαρξιακές

καταστάσεις, ἤτοι τό ἄγχος, τήν μοναξιά, τήν περιθωριοποίηση, τήν ἀλλοτρίωση, τήν χαρά καί τήν λύπη, τόν θάνατο.

Ἐπειτα, τά ἄλλα τρία βιβλία ἀναφέρονται στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀλλά κάνουν λόγο καί γιά ἄλλες Χριστιανικές Ὁμολογίες καί γιά ἄλλα θρησκευτικά φαινόμενα. Συγκεκριμένα:

Τό βιβλίο τῆς Β΄ Γυμνασίου ἀναφέρεται στήν Καινή Διαθήκη, τόν Χριστό καί τό ἔργο Του. Στό βιβλίο αὐτό, ἐκτός τῶν ἄλλων, γίνεται λόγος γιά τόν Ἑλληνορωμαϊκό κόσμο στήν ἐποχή τοῦ Χριστοῦ στήν γῆ τοῦ Ἰσραήλ· τόν Ἰσραηλιτικό κόσμο στά χρόνια τοῦ Χριστοῦ· καί γιά τήν ἐμφάνιση καί τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ. Μέσα ἀπό τίς σελίδες τοῦ βιβλίου μεταφέρονται στούς μαθητές πανανθρώπινα μηνύματα, ὅπως ἡ ἀγάπη ὡς ὑπέρβαση τοῦ φυλετισμοῦ καί ἡ ἄνευ ὁρίων φιλάνθρωπία τοῦ Θεοῦ, ὁ πλοῦτος καί ἡ φτώχεια, ἡ ἐξύψωση τῆς γυναίκας καί τῶν παιδιῶν, ἡ ἀπελευθέρωση ἀπό τίς ἀσθένειες κ.ἄ.

Τό βιβλίο τῆς Γ΄ Γυμνασίου ἀναφέρεται σέ θέματα ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν Πεντηκοστή μέχρι τό ὄραμα καί τίς προσπάθειες γιά τήν ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν. Τό βιβλίο εἶναι ἀνοικτό, ἀφοῦ στά κεφάλαιά του ἀναπτύσσονται θέματα γιά τήν συνάντηση τοῦ Χριστιανισμοῦ καί τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καί τίς αἱρέσεις· γιά τόν Χριστιανισμό στόν εὐρύτερο Εὐρωπαϊκό χῶρο καί στούς σλαβικούς λαούς· γιά τήν Ἐκκλησία στά νεώτερα χρόνια, ὅπου ἀναπτύσσονται τά σχετικά μέ τήν Μεταρρύθμιση, τήν Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία· γιά τόν Χριστιανικό κόσμο σήμερα, ὅπου γίνεται λόγος γιά τούς Ρωμαιοκαθολικούς, τούς Προτεστάντες καί τήν Ὁρθόδοξία στόν σύγχρονο κόσμο, καί φυσικά τίς προσπάθειες γιά τήν ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν θεμάτων αὐτῶν δέν γίνεται μέ τρόπο κατηχητικό, ὁμολογιακό καί συντηρητικό, ἀλλά μᾶλλον πολύ ἐλεύθερα, ἀφοῦ ὑπάρχουν θέματα τά ὅποια εἶναι ἐνδεχόμενο νά προκαλέσουν ἕναν συντηρητικό θεολόγο.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Παντέλης Ζούρας Δημήτριος Θερμός Αντώνιος Παναγάκης
Μαίρη Βούκανου Αγγελική Μαστρομιχαλάκη

Θρησκευτικά Γ' Δημοτικού

Ο Θεός στη ζωή μας

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Τό βιβλίο της Α' Γενικοῦ Λυκείου ἀναφέρεται σέ θέματα Ὁρθοδόξου πίστεως καί λατρείας. Τό βιβλίο αὐτό στά δύο πρῶτα κεφάλαια παρουσιάζει τήν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καί τήν ἱστορία καί τό περιεχόμενο τῶν Μυστηρίων. Ὅμως, στά ἐπόμενα τρία κεφάλαια παρουσιάζει τοὺς σύγχρονους λειτουργικούς προβληματισμούς, ὅπως γιά τήν γλῶσσα καί τήν μουσική τῆς χριστιανικῆς λατρείας.

τήν θέση τῶν λαϊκῶν στήν σύγχρονη λατρεία, τῶν γυναικῶν στήν λατρεία καί τόν ἐκκλησιασμό ὡς ἀνάγκη ἢ συνήθεια· κάνει λόγο γιά τά παραθρησκευτικά φαινόμενα καί τίς φιλοσοφικές ὁργανώσεις θρησκευτικοῦ χαρακτήρα, ὅπως τήν μαγεία, τόν σατανισμό, τόν πνευματισμό, τήν Μασονία· γιά τίς νέες θρησκευτικές διδασκαλίες καί λατρεῖς, προσφέροντας χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Ἐπομένως, ὅταν διάβασα τά βιβλία τοῦ τρέχοντος Προγράμματος Σπουδῶν διαπίστωσα ὅτι δέν μποροῦν νά χαρακτηριστοῦν ὡς ὁμολογιακά-κατηχητικά βιβλία, ἀλλά εἶναι βιβλία πού ἔχουν γνωστικό καί ἐνημερωτικό περιεχόμενο γιά τήν ἱστορία τοῦ παρελθόντος καί τοῦ παρόντος στήν χώρα μας, καί κινοῦνται πρός τόν θρησκευτιολογικό προσανατολισμό. Ὁ μαθητής, κάθε χριστιανικῆς, θρησκευτικῆς καί ἀθεϊστικῆς ἀπόψεως, πού διδάσκεται αὐτά τά μαθήματα ἀπό ἕναν καλό θεολόγο ὄχι μόνον δέν φανατίζεται, ἀλλά ἐνημερώνεται, προβληματίζεται καί κρίνει δημιουργικά τό θρησκευτικό φαινόμενο. Ἀπορῶ γιατί τά ἀποκαλοῦν κατηχητικά-ὁμολογιακά! Τό κάνουν ἀπό ἄγνοια ἢ γιά παραπληροφόρηση;

Ἀκόμη καί ὅταν γίνεται ἀναφορά στόν Χριστιανισμό, ὁ μαθητής ἔρχεται σέ ἐπαφή μέ ὅλες τίς τάσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ καί μέ ὅλες τίς μορφές τῆς σύγχρονης θεολογίας, ὅπως τήν πολιτική θεολογία, τήν θεολογία τῆς ἀπελευθέρωσης, τήν δράση τῶν Λατινοαμερικανῶν θεολόγων.

Δέν μπόρεσα νά καταλάβω γιατί κάποιος ζητᾷ νά ἀπαλλαγῇ ἀπό ἕνα τέτοιο μάθημα γιά λόγους θρησκευτικῆς συνειδήσεως, παρά μόνον ἕαν ἔχη προβλήματα μέ τόν θεολόγο καθηγητή, ἢ ἂν ὄντως εἶναι ἄθεος.

Φυσικά, ἐπιδέχονται καί τά βιβλία αὐτά βελτιώσεις, πράγμα πού θά τονίσω στήν πρόταση πού θά καταθέσω.

δ) Τό προτεινόμενο Νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν

Τό προτεινόμενο Νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν φιλοδοξεῖ, ὅπως ὑποστηρίζεται ἀπό τούς ὑποστηρικτές του, νά ὑπερβῇ τήν παρουσίαση τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν διαζευκτικά ὡς μαθήματος ὁμολογιακοῦ-κατηχητικοῦ ἢ θρησκευτιολογικοῦ καί προτείνει ἕνα νέο τρόπο διδασκαλίας, ὥστε νά παρακολουθῇ ἀπό ὅλους τούς μαθητές.

Ἡ Ἐπιτροπή Ἐμπειρογνομόνων πού ἐκπόνησε τό νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν γιά τά ἐπιλεγόμενα «πιλοτικά σχολεῖα» σέ κείμενό της μέ τίτλο «ἀπόκριση στίς ἐπικρίσεις σχετικά μέ τό νέο πρόγραμμα Σπουδῶν», ἀφοῦ διαπιστώνει ὅτι «οἱ μοναδικές προτάσεις γιά νά ὑπάρξῃ στήν λειτουργία τῶν Θρησκευτικῶν κινοῦνται διαζευκτικά μεταξύ τοῦ ὁμολογιακοῦ-κατηχητικοῦ καί τοῦ θρησκευτιολογικοῦ μαθήματος», ἐνημερώνει ὅτι τό Νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν «δέν ἀκολουθεῖ αὐτήν τήν ὑπεραπλουστευτική λογική», γι' αὐτό «κατηγορεῖται αὐθαίρετα καί ἀδικαιολόγητα ὡς “θρησκευτιολογικό”». «Προκαλεῖ δέος ἢ τόσο μεγάλη ἄγνοια». Ἐπισημαίνεται δέ ὅτι οἱ ἐπικριτές τους χαρακτηρίζουν τό νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν «ἄλλοτε ὡς κοινωνιολογία τῆς θρησκείας, ἄλλοτε ὡς κοινωνική ἠθική, ἄλλοτε ὡς συγκριτιστική θρησκευτιολογία καί ἄλλοτε ὡς πολιτιστικό μάθημα». Πάντως, οἱ ἴδιοι οἱ συντάκτες τοῦ Νέου Προγράμματος Σπουδῶν ἀρνοῦνται αὐτούς τούς χαρακτηρισμούς.

Ἔτσι, ὅπως γράφουν, τό Νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν «ὑπερβαίνει τήν πρό πολλοῦ παρωχημένη κλειστή ὁμολογιακή προσέγγιση χωρίς, ὅμως, νά μετατρέπῃ τό μάθημα σέ θρησκευτιολογικό». Τό Νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν «χαρακτηρίζεται ἀπό ἕνα στιβαρό μορφωτικό πλαίσιο πού ἀφορᾷ στήν οἰκεία θρησκευτική παράδοση καί τό ὅποιο δημιουργεῖ τίς προϋποθέσεις καί τό κατάλληλο ἐκπαιδευτικό περιβάλλον γιά ἕνα ἄνοιγμα στήν ἐτερότητα σέ θεμιτό βαθμό καί, κυρίως, μέ βάση τά παιδαγωγικά χαρακτηριστικά, τίς οὐσιαστικές μορφωτικές ἀνάγκες καί τά συνεχῶς ἀνανεούμενα ἐρωτήματα τῶν σημερινῶν παιδιῶν καί ἐφήβων σέ ἕναν ραγδαῖα μεταβαλλόμενο κόσμο».

Γιά νά φανή ποιά είναι ή άποψη τών μελών τής Έπιτροπής Έμπειρογνώνων, θά παρατεθῇ ένα σημείο τοῦ κειμένου της πού δείχνει πῶς λειτουργεῖ τό Νέο Πρόγραμμα Σπουδών.

«Τό ΠΣ δέν είναι διδακτέα ὕλη, δέν είναι κατάλογος μαθημάτων, δέν είναι διδακτικό ἐγχειρίδιο, δέν είναι βιβλίο τοῦ μαθητῆ. Τό ΠΣ μπορεί νά ὀδηγήσει στόν σχεδιασμό πολλαπλά διαφοροποιημένης διδασκαλίας, ἀνάλογα μέ τήν τάξη καί τόν μαθητικό πληθυσμό πού ἀπευθύνεται ὁ ἐκπαιδευτικός. Στόν Ὁδηγό τοῦ Έκπαιδευτικοῦ ἔχουν καταχωριστεῖ ὁλοκληρωμένα διδακτικά σενάρια καί ἀφθονες διδακτικές προτάσεις πού τεκμηριώνουν αὐτή τήν θέση, ἀλλά καί δείχνουν καθαρά ὅτι ἡ κατηγορία γιά τήν ἀπεμπόληση τῆς πίστης είναι παντελῶς ἔωλη».

Παρατηρῶ ὅμως ὅτι ἐνῶ προσπαθεῖ νά ἀποφύγη τήν διάζευξη μεταξύ ὁμολογιακοῦ-κατηχητικοῦ καί θρησκευολογικοῦ, ἐν τούτοις περισσότερο μοῦ ὁμοιάζει ἀπό πλευρᾶς ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας ὅτι ἔχει χαρακτήρα συγκριτικῆς θρησκευολογίας, πού δημιουργεῖ μιᾶ ἰδεολογική σύγχυση κυρίως στούς μαθητές αὐτῶν τῶν ἡλικιῶν. Μπορεῖ νά κάνω λάθος, ἀλλά αὐτή είναι ἡ ἐντύπωση πού ἀπεκόμισα.

Διάβασα ἑκατοντάδες σελίδες πού γράφηκαν ἀπό τούς ὑποστηρικτές τοῦ Νέου Προγράμματος Σπουδών. Γιά νά εἶμαι ἀκριβής θά ἔλεγα ὅτι ἡ θεωρητική τους τοποθέτηση, ἄν καί ἀντιβαίνει στίς ἀποφάσεις τῶν Ἀνωτάτων Δικαστηρίων, είναι πειστική καί διακρίνεται ἀπό ρεαλισμό. Ἀλλά ὅταν προχώρησα νά δῶ πῶς ἐφαρμόζονται ὅλα αὐτά στήν πράξη, τότε προβληματίστηκα, τόσο ἀπό τόν δραματοποιημένο τρόπο πού παρουσιάζονται μέ διαθρησκευακή προοπτική ὅσο καί μέ τήν ἐνδεικτική βιβλιογραφία πού προτείνεται στούς καθηγητές θεολόγους, ἡ ὁποία, ἐν πολλοῖς, ἀφορᾷ μιᾶ συγκεκριμένη τάση θεολόγων.

Φυσικά δέν παραγνωρίζω τά ἰδιαίτερα πλεονεκτήματα τοῦ Νέου Προγράμματος Σπουδών, ὡς πρὸς τήν προσαρμοστικότητα, ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες κάθε τάξεως, ἀλλά συγχρόνως αὐτό μπορεί νά προσκρούση στήν ἀδυναμία τοῦ καθηγητῆ νά προστρέξῃ στίς πηγές, καθὼς ἐπίσης νά δώσῃ στόν καθηγητή δυνατότητα νά ξεφύγῃ ἀπό τήν κατεύθυνση τῆς παιδείας, χωρίς νά ἔχῃ κάποιο ἔλεγχο, ἀφοῦ τοῦ δίνει αὐτήν τήν ἐλευθερία τό ἴδιο τό πρόγραμμα.

Πρέπει νά ὑπογραμμισθῇ ὅτι ἡ βασική ἀρχή πού ἐμπνέει τό προτεινόμενο Νέο Πρόγραμμα είναι ὁ λεγόμενος «θρησκευτικός γραμματισμός». Σημειώνεται ὅτι «στήν νέα θεώρηση τοῦ Μ.τ.Θ. προβάλλεται μέ ἔμφαση τό αἶτημα τοῦ θρησκευτικοῦ γραμματισμοῦ ὡς μιᾶ καίρια διάσταση τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, ἡ ὁποία συμβάλλει στήν διαμόρφωση πολιτῶν μέ θρησκευτική αὐτοσυνειδησία καί δεκτικότητα στόν διάλογο μέ τό διαφορετικό».

Τί σημαίνει ὅμως ὁ ὅρος «Θρησκευτικός γραμματισμός»; Ὁ ὅρος «γραμματισμός», ὅπως σημειώνεται στήν Φιλοσοφία τοῦ Νέου Προγράμματος Σπουδών τῶν Θρησκευτικῶν, είναι ἀπόδοση στά ἑλληνικά τοῦ ἀγγλικοῦ ὅρου «literacy», πού μεταφράζεται «ὡς ἐγγραμματισμός ἢ/καί ἐγγραμματοσύνη». Μέ τήν χρήση αὐτῆ τοῦ ὅρου σκιαγραφεῖται «ἡ δεξιότητα τοῦ μαθητῆ νά ἐπικοινωνεῖ μέ ποικίλα περιβάλλοντα, ὄχι ἀποκλειστικά μέ λεκτικά μηνύματα, ἀλλά καί μέ μή γλωσσικά κείμενα».

«Συνεπῶς, ὁ θρησκευτικός γραμματισμός είναι κάτι περισσότερο ἀπό τό νά γνωρίζει κάποιος γιά τήν θρησκεία τοῦ ἄλλου, ἄν καί αὐτό θεωρεῖται σημαντικό βῆμα. Τό σπουδαῖο είναι νά μάθει νά σέβεται τή θρησκεία τῶν ἄλλων καί νά ἀντιλαμβάνεται τή συνεισφορά τους στήν κοινωνική ζωή».

Ἔτσι, τό προτεινόμενο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών γιά τό Λύκειο «ἀκολουθεῖ τή φιλοσοφία καί τίς ἀρχές τοῦ γραμματισμοῦ ἔτσι ὅπως ἀποτυπώθηκαν στό Π.Σ. (Πρόγραμμα Σπουδών) Θρησκευτικῶν πού δημοσιεύθηκε τό 2011 καί ἐφαρμόσθηκε “πιλοτικά” σέ ἐξήντα ὁκτώ (68) Γυμνάσια στήν Ἑπικράτεια» γιά μιᾶ τριετία (2011-2014).

Θά κάνω μιά μικρή παρουσίαση τών βιβλίων τοῦ Γυμνασίου, τά ὅποια διδάχθηκαν στούς μαθητές.

Στήν Α΄ Γυμνασίου ὑπάρχουν ἔξι θεματικές ἐνότητες. Στίς πρῶτες τέσσερις γίνεται ἀναφορά στήν δυναμική τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμο καί πῶς ζοῦν οἱ Χριστιανοί, καί στίς ἐπόμενες δύο ἐνότητες γίνεται λόγος γιά τίς μονοθεϊστικές θρησκείες, ἤτοι τόν Ἰουδαϊσμό καί τό Ἰσλάμ καί γιά τίς θρησκευτικές ἀναζητήσεις τῆς μακρινῆς Ἀνατολῆς. Ἔτσι, στό βιβλίο αὐτό χωρίζεται τό ἐκκλησιαστικό ἀπό τίς ἄλλες θρησκείες, ἀλλά τό σημαντικό εἶναι ὅτι ὁ μαθητής τῆς Α΄ τάξεως Γυμνασίου ἔρχεται σέ ἐπαφή μέ τά Θρησκευτά καί τά πρόσωπά τους, τά κείμενα καί τίς ἀξίες, χωρίς νά γνωρίσῃ ἐπαρκῶς τόν Χριστιανισμό, χωρίς νά ἔχῃ βάσεις τῆς δικῆς του παραδόσεως.

Στήν Β΄ Γυμνασίου διαφοροποιεῖται ἡ μεθοδολογία τών μαθημάτων. Ἕνα παράδειγμα. Ἡ πρώτη θεματική ἐνότητα ἀπαντᾷ στό ἐρώτημα: «Μποροῦν οἱ ἄνθρωποι νά εἰκονίζουν τόν Θεό»; Στίς τρεῖς ὑποενότητες παρουσιάζεται ἡ δύναμη τῆς εἰκόνας, ἡ ἀπεικόνιση τοῦ Θεοῦ στόν Χριστιανισμό καί ἡ ἀπεικόνιση τοῦ Θεοῦ σέ ἄλλες θρησκευτικές παραδόσεις, ἤτοι τόν Ἰουδαϊσμό, τό Ἰσλάμ, τίς Ἀνατολικές Θρησκείες καί στόν Ἰνδουϊσμό. Αὐτό συνεχίζεται καί στίς ἐπόμενες θεματικές ἐνότητες. Ἡ τελευταία θεματική ἐνότητα, ἀναφέρεται «στήν Ὁρθοδοξία καί τόν Νέον Ἑλληνισμό».

Στήν Γ΄ Γυμνασίου συνεχίζεται ἡ ἴδια μεθοδολογία. Γιά παράδειγμα: Στήν πρώτη ἐνότητα μέ θέμα «ὁ Χριστιανισμός στόν σύγχρονο κόσμο», σέ τέσσερις ὑποενότητες, γίνεται ἀναφορά στίς Χριστιανικές Ἐκκλησίες (Ὁρθόδοξη, Ρωμαιοκαθολική, Προτεστάντικές Ὁμολογίες, Ἀγγλικανική Ἐκκλησία)· στήν λατρεία καί τήν τέχνη στήν Ἀνατολή καί τήν Δύση· στήν Ἱεραποστολή καί Διακονία· καί στό αἶτημα τῆς ἐνότητος (Ἀρχιερατική προσευχή τοῦ Χριστοῦ, ἄρση ἀναθεμάτων, κοινή Διακήρυξη Ρωμαιοκαθολικῶν-Ὁρθοδόξων, τό Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν, Θεολογικοὶ διάλογοι).

Στήν δεύτερη ἐνότητα μέ θέμα «τό ζήτημα τῆς Θρησκείας στήν σύγχρονη Εὐρώπη», ὑπάρχουν ἔξι ὑποενότητες, ἤτοι: Ἡ θρησκεία στίς πολυπολιτισμικές κοινωνίες τῆς Εὐρώπης· ἡ Εὐρώπη σήμερα: Τάσεις καί στάσεις ἀπέναντι στήν Θρησκεία (ἡ θρησκευτική πίστη ὡς ἰδιωτική υπόθεση, ἀθεϊσμός καί ἀντιχριστιανισμός, σχετικοποίηση, ἐσωτερισμός, φαινόμενα ἀρχαιολατρίας, ἀντισημητισμός καί ἰσλαμοφοβία, θρησκευτικός φονταμεταλισμός)· ὁ σεβασμός τοῦ ἄλλου στόν Χριστιανισμό· ὁ σεβασμός τοῦ ἄλλου στίς θρησκείες τοῦ κόσμου (Ἰσλάμ, Ἰνδουϊσμός, Βουδισμός· ἀνοχή ἀπέναντι στίς ποικίλες θρησκευτικές ἐκφράσεις)· προσπάθειες τών θρησκειῶν γιά διάλογο καί συνύπαρξη· οἱ θρησκείες στήν ἐκπαίδευση τών Εὐρωπαίων μαθητῶν.

Στίς πέντε ἐπόμενες ἐνότητες γίνεται λόγος γιά τίς «σύγχρονες θρησκευτικές μορφές στήν Ὁρθοδοξία καί τόν κόσμο»· «ποῦ εἶναι ὁ Θεός;»· «ἡ ὁδύνη τοῦ σύγχρονου κόσμου καί τό αἶτημα τῆς σωτηρίας ἀπό τό κακό»· «ἡ ἐλπίδα καί ἀγωνία γιά τήν μεταμόρφωση τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου»· «ἀπό τήν ἀρχή μέχρι τό τέλος τοῦ κόσμου»· «διευρύνοντας τίς ἐμπειρίες μας – χτίζοντας τόν κόσμο μας».

Ἡ θεματολογία αὕτη, νομίζω, παρά τά ἐνδιαφέροντα θέματα, εἶναι πολύ φορτική γιά τήν ἡλικία τών μαθητῶν, ἀλλά καί δύσκολη γιά τόν διδάσκοντα Καθηγητή, καί τελικά τό περιεχόμενό τους καί ἡ μεθοδολογία τους ἔχουν χαρακτήρα συγκριτικῆς θρησκευτολογίας.

Γιά παράδειγμα, στήν ἐνότητα γιά τίς «σύγχρονες θρησκευτικές μορφές στήν Ὁρθοδοξία καί τόν κόσμο», γίνεται λόγος: Ἀπό τήν Ὁρθοδοξία, γιά τόν ἅγιο Πορφύριο, τόν π. Γεώργιο Φλωρόφσκυ, τόν Νίκο Νησιώτη, τόν νεομάρτυρα Ἀλέξανδρο Σμάρελ, τόν Ὀλιβιέ Κλεμάν. Ἀπό τίς σύγχρονες χριστιανικές παρουσίες γίνεται λόγος γιά τήν Μητέρα Τερέζα, τόν Μπονχέφερ, τόν Μάρτιν Λούθερ Κίγγκ καί τόν Τούτου. Ἀπό τίς ἄλλες θρησκευτικές ἐκφράσεις γίνεται λόγος γιά τόν Γκάντι.

Τό προτεινόμενο Νέο Πρόγραμμα Σπουδῶν γιά τό Λύκειο δέν διδάχθηκε, δηλαδή δέν ἐφαρμόσθηκε στά Λύκεια. Ὅμως, σχεδιάσθηκε βάσει τῆς βασικῆς θεωρίας μαθήσεως πού καλεῖται

«έποικοδομισμός» σύμφωνα με την οποία «μάθηση δεν είναι ή απόκτηση γνώσεων με τη μεσολάβηση των γνωστικών δομών και διαδικασιών του ατόμου, αλλά μία διαδικασία δόμησης και αναδόμησης». Αυτό σημαίνει ότι ο μαθητής δεν προσλαμβάνει την γνώση έτοιμη από τον διδάσκοντα, αλλά καλείται να την «οικοδομήσει» μόνος του.

Δύο είναι οι προτεινόμενες μέθοδοι για την πρόσκτηση της γνώσης. Η πρώτη είναι η Βιωματική μέθοδος ή οποία ακολουθεί τα στάδια-βήματα που σχεδιάζονται ως εξής: βιώνοντας, νοηματοδοτώντας, αναλύοντας, εφαρμόζοντας. Η δεύτερη είναι η Διερευνητική μέθοδος με τα εξής στάδια: περιγράφοντας, εφαρμόζοντας, διερευνώντας, αναπλαισιώνοντας, αξιολογώντας.

Τελικά, οι μαθητές καλούνται να ένθυμηθούν, να παίξουν να δραματοποιήσουν την πληροφόρηση ανάλογα με μία από τις δύο προτεινόμενες μεθόδους που αναφέρθηκαν προηγουμένως, χρησιμοποιώντας διάφορους τρόπους, όπως «καταιγισμός ιδεών», «Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου», «καθοδηγούμενος διάλογος», «ανακριτική καρέκλα» κλπ.

Δέν θα αναφέρω παραδείγματα για το πώς εφαρμόζονται στην πράξη όλα αυτά, αλλά εκείνο που θέλω να υπογραμμίσω είναι ότι ως προς το ευαίσθητο θέμα της θρησκείας και πολύ περισσότερο της Ορθοδόξου θεολογίας, δεν πρέπει να υπάρχει αποκλειστική προσήλωση στο «πώς» θα διδαχθῇ το μάθημα, αλλά και στο «τί» θα διδαχθῇ. Η σύγχρονη παιδαγωγική προσφέρει το «πώς» θα παρουσιασθῇ ένα μάθημα, αλλά αυτό που έχει καίρια σημασία είναι και το «τί», δηλαδή το ίδιο το θέμα. Αυτό είναι μεγάλο θέμα και εδώ απλώς το έθιξα.

Δέν είμαι διδάσκων καθηγητής για να γνωρίζω από προσωπική πείρα τα θέματα αυτά, το πώς εφαρμόζονται στο Σχολείο, γι' αυτό και έρωτησα σχετικώς έναν έπιστήμονα θεολόγο, ο οποίος διδάσκει στην Μέση Έκπαίδευση, το Σχολείο του χαρακτηρίσθηκε ως πιλοτικό και προέβη σε διδακτικές εφαρμογές με βάση το νέο Πρόγραμμα Σπουδών του Γυμνασίου, ύστερα από σχετική επιμόρφωση και, επομένως, έχει σαφή γνώση του αντικειμένου αυτού. Σας μεταφέρω τις γραπτές εντυπώσεις του.

«Η θεματική αντιμετώπιση του φαινομένου της θρησκείας, ή οποία προτείνεται, με την ταυτόχρονη σύγκριση ιδεολογιών, όμολογιών, θρησκειών δημιουργεί σοβαρά προβλήματα τόσο κατανόησης στα παιδιά όσο και έπιστημονικής μεθοδολογίας.

Συγκεκριμένα, ή θεματική-κοινωνιολογική ανάλυση που προτείνεται καταργεί την ιστορική διάθρωση της ύλης με άμεσο αποτέλεσμα την αποσπασματικότητα της θεματικής πραγμάτευσης.

Έπειτα, οι ώρες που προτείνονται για να καλύψουν κάθε θέμα είναι λιγοστές σε άμεση αναφορά με την προηγούμενη άγνοια των ιστορικών θεμελίων του υπό εξέταση θρησκευτικού ζητήματος και με δεδομένο ότι ζητούμενο είναι ή κριτική αποτίμηση πολλαπλών θρησκειών, ιδεολογιών και όμολογιακών διαφορών. Ένδεικτικά στην Α' Γυμνασίου παιδιά σε πολύ μικρή ήλικία καλούνται σε 3 δίωρα να κατανοήσουν και να συγκρίνουν (!) Βουδισμό, Ταοϊσμό, Ίνδουισμό και Κομφουκιανισμό. Μάλιστα να αναγνωρίζουν σύμβολα, μνημεία, ιερά κείμενα, ιερά πρόσωπα, να έντοπίζουν τις επιδράσεις των θρησκειών στην τέχνη και τον πολιτισμό. Και αυτά σε 5-6 ώρες παιδιά 13 ετών, ένω στο Πανεπιστήμιο κάθε ένα από αυτά διδάσκεται σε διαφορετικό μάθημα ένιοτε και έξάμηνο.

Αυτονόητη συνέπεια εκτός από την αποσπασματικότητα είναι και ή ισχυρή συσκότιση κάθε κατανόησης από τους μαθητές, αφού τους ζητούνται πολλαπλά πράγματα χωρίς να έχουν τα ιστορικά θεμέλια να τα κατανοήσουν. Μπορεί ή Έπιτροπή Έμπειρογνομόνων να έπιμένη στο ότι το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών είναι πρόγραμμα διαδικασίας, το όποιο προσαρμόζεται στο επίπεδο κάθε τάξης, ώστόσο οι τιθέμενοι εκπαιδευτικοί σκοποί και στόχοι άφορούν κριτικές αποτιμήσεις φαινομένων, θρησκειών, ιδεολογιών και άκριβή γνώση έπιμέρους θεμάτων. Άρα ό διδάσκων δέν μπορεί να μήν ύπηρετήσει τους παραπάνω στόχους, οι όποιοι για τους παραπάνω λόγους

παραμένουν αναπόφευκτα ανολοκλήρωτοι.

Η μόνη έξω από αυτά αναπόφευκτη συνέπεια είναι μία προσέγγιση φαινομενολογική και άβαθής, ή όποια περισσότερο παραπέμπει σε τουριστική ξενάγηση παρά σε μία βαθιά κατανόηση και γνώση. Διότι όταν π.χ. στην Α' Γυμνασίου σε 5-6 διδακτικές ώρες ζητούμενο είναι πέντε (5) αιώνες Χριστιανισμού με θέματα όπως αρχαία Έκκλησία και εκκλησιολογικές δομές, διωγμοί, μοναχισμός, χριστιανική ανθρωπολογία και Πατέρες της Έκκλησίας, χωρίς καμιά απολύτως βάση στα θέματα Καινής και Παλαιάς Διαθήκης, τότε το μόνο που μπορεί να προλάβει κανείς να πραγματευτή είναι κάποιες ελάχιστες επιφανειακές διαπιστώσεις. Το ίδιο φυσικά συμβαίνει και σε περιπτώσεις όπως η Β' και Γ' Γυμνασίου, όπου ζητείται π.χ. από μαθητές μία κριτική αποτίμηση ενός φαινομένου όπως η θρησκεία, ενώ δεν έχει προηγηθεί καμιά συστηματική και ιστορική πραγμάτευσή τους. Ήδη οι μαθητές στην Β' Λυκείου με το τρέχον Πρόγραμμα Σπουδών εκφράζουν την έντονη δυσφορία τους από την δυσκαταληψία της θρησκευολογίας. Άς φανταστή κανείς τι θα γίνει, αν χωρίς προϋποθέσεις και αποσπασματικά εισαχθούν κομμάτια θρησκευολογικά στις υπόλοιπες τάξεις.

Το πρόβλημα δεν είναι η εισαγωγή της πολυθρησκευτικότητας και της πολυπολιτισμικότητας στο πρόγραμμα εν είδει ενός θρησκευτικού εγγραμματισμού. Το πρόβλημα είναι ότι συσσωρεύονται όλα μαζί άνοργάνωτα και άτακτα, χωρίς καμιά άλλη λογική εκτός από την υποτιθέμενη θεματική αντιμετώπιση θρησκευτικών φαινομένων που αρμόζει στην ηλικία και τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Μία ιστορική θρησκευολογία θα ήταν ωφελιμότερη, εν προκειμένω θα ήταν ασύγκριτα προτιμότερη, διότι δεν θα σύγκρινε τα πάντα με τα πάντα, αλλά αντ' αυτού θα προσέγγιζε μεθοδικά κάθε θρησκεία.

Εφ' όσον είναι αίτημα των καιρών η εισαγωγή της πολυθρησκευτικότητας και της πολυπολιτισμικότητας, κανείς δεν αρνείται την υλοποίηση του αιτήματος. Ωστόσο, με παιδαγωγικά εύληπτο τρόπο και λογική και ιστορική συγκρότηση των γεγονότων.

Η έμφαση στον νέο τύπο προγράμματος ως προγράμματος διαδικασίας κατά το οποίο ο κάθε διδάσκων υλοποιεί μόνος του την διδασκαλία χωρίς παρουσία εγχειριδίου, καταργεί μία μεθοδική και επιστημονική έκθεση της ύλης από ειδικούς επιστήμονες και αφήνει στον αυτοσχεδιασμό και το φιλότιμο του διδάσκοντος την κατάρτιση των θρησκευτικών γνώσεων. Με αποτέλεσμα οι διδάσκοντες ως μη ειδικοί σε επιμέρους ζητήματα να ανατρέχουν στο διαδίκτυο, όπου μπορεί να συναντήσει κανείς κάθε είδους ανακρίβεια και παραπληροφόρηση περί των θεμάτων. Συνεπώς, το εγχειρίδιο είναι απαραίτητο ως υποκείμενο στον επιστημονικό έλεγχο, και από εκεί και πέρα ο διδάσκων είναι ελεύθερος να το εμπλουτίσει ή να το προσαρμόσει αναλόγως του επιπέδου της τάξης του.

Αντίθετα, δεν αναιρείται κανένα παιδαγωγικό πλεονέκτημα του Νέου Προγράμματος Σπουδών με μία ιστορική και κειμενική διάρθρωση της ύλης, όπως αυτή υπάρχει στο ισχύον Πρόγραμμα. Με έναν μεθοδικό τρόπο μπορούν να εξετασθούν βήμα προς βήμα όλα τα θρησκευτικά φαινόμενα, χρησιμοποιώντας κάθε τεχνική που προσφέρει το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Έξάλλου βασική θέση του Προγράμματος είναι ότι τα πάντα μπορούν να διδαχθούν σε όλους με προσαρμογή στο επίπεδο των μαθητών και σπειροειδώς επαναλαμβανόμενα. Συνεπώς, η κριτική του παρόντος Προγράμματος ότι υποφέρει από ακαδημαϊσμό κατά την διάρθρωση της ύλης δεν ευσταθεί».

Νομίζω ότι οι παρατηρήσεις αυτές είναι καιρίες και σημαντικές.

3. Πρόταση για την επίλυση του θέματος

Μετά τά ὅσα ἐκτέθηκαν πιο πάνω, θέλω νά προχωρήσω στήν πρότασή μου γιά τήν ἐπίλυση τοῦ θέματος.

Εἰσαγωγικά θέλω νά τονίσω ὅτι ὁ Σταῦρος Γιαγκάζογλου σ' ἐ ἄρθρο του μέ τίτλο «Τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν καί τό ζήτημα τῆς ἀπαλλαγῆς» μεταξὺ ἄλλων γράφει:

«Τό ὑφιστάμενο μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, ὅπως καί οἱ γενικότεροι προσανατολισμοί καί οἱ ἐπιλογές τῆς δημόσιας ἐκπαίδευσης, πέρασε ἀπό διάφορες φάσεις, μέ ἀποτέλεσμα νά μὴν εἶναι πλέον μονοφωνικό ἢ κατηχητικό ἢ αὐστηρά ὁμολογιακό. Σήμερα τείνει σταθερά νά εἶναι ἓνα μάθημα ἀνοικτό, πλουραλιστικό καί ἀνεκτικό πρὸς τίς ἄλλες χριστιανικές ὁμολογίες ἀλλά καί τίς ἄλλες θρησκείες μέ γνωσιακό καί παιδαγωγικό χαρακτήρα.

Ὡς ἐκ τούτου, τό ὑφιστάμενο μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν συνιστᾷ γνωριμία μέ τά μορφωτικά ἀγαθά, τίς ἀξίες καί τόν πολιτισμό πού διαμόρφωσε ὁ Χριστιανισμός καί ἡ ὀρθόδοξη παράδοση, ἐνῶ παράλληλα διδάσκεται τό θρησκευτικό φαινόμενο γενικά καί οἱ μεγάλες θρησκευτικές παραδόσεις τῶν λαῶν. Ἀκόμη, στό πλαίσιο τοῦ μαθήματος, τά κοινωνικά καί ὑπαρξιακά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου προσεγγίζονται μέ πνεῦμα διαλόγου, ἐλευθερίας καί καταλλαγῆς, χωρίς ὁμολογιακή ἐμμονή, κατηχητισμό, φανατισμό ἢ μισαλλοδοξία. Μέ ἄλλα λόγια, τό σύγχρονο μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν βοηθᾷ στήν κατανόηση τῆς παράδοσης καί ἐκφράζει τόν θρησκευτικό πολιτισμό μας μέ σεβασμό πρὸς κάθε ἐτερότητα».

Φυσικά, ὅπως ὁ ἴδιος ὑποστηρίζει, πρέπει νά ὑπάρξουν «προοπτικές περαιτέρω ἀλλαγῆς τοῦ θεσμικοῦ πλαισίου τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν».

Ἐπίσης, ἡ Πανελλήνιος Ἑνωσις Θεολόγων σέ πρόσφατη ἀναφορά τῆς πρὸς τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος καί τούς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας (7-10-2015) μεταξὺ ἄλλων γράφει:

«Ἡ ΠΕΘ δέν εἶναι ἀντίθετη μέ τή διδασκαλία τῶν θρησκειῶν στό ἐλληνικό σχολεῖο σέ ἡλικιακό καί πνευματικό στάδιο, πού μπορεῖ αὐτές νά γίνουν κατανοητές ἀπό τούς μαθητές, χωρίς τόν κίνδυνο τῆς σύγχυσης. Ὡστόσο, ὑποστηρίζει ὅτι θά πρέπει νά ὑπάρχει ξεκάθαρη διάκριση ἀνάμεσα στήν βιωματική διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀπό τήν μία καί στήν πληροφόρηση τῶν μαθητῶν, γενικά, γιά τό θρησκευτικό φαινόμενο καί τήν ἱστορία τῶν θρησκειῶν ἀπό τήν ἄλλη. Ἀπαραίτητη καί ἀπαραβίαστη προϋπόθεση, ἐπίσης, γιά τήν διδασκαλία τῶν θρησκειῶν θεωροῦμε ὅτι εἶναι ἡ μεθοδική ἐξέταση καί ἔρευνα κάθε θρησκείας ξεχωριστά καί ὄχι ὅλων μαζί στήν κάθε ὥρα διδασκαλίας, μέ τήν μορφή τοῦ θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ...».

Ἐπομένως, ἀπ' ὅλες τίς κατευθύνσεις τονίζεται ὅτι σέ κάποια σημεῖα πρέπει νά γίνουν ἀλλαγές καί βελτιώσεις τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν, ὅπως διδάσκεται σήμερα. Μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική κινεῖται ἡ πρότασή μου.

Νομίζω ὅτι ἡ ἐπίλυση τοῦ θέματος πρέπει νά ἔχη ὡς βάση τό τρέχον Πρόγραμμα Σπουδῶν, τό ὁποῖο θά τό βελτιώσει περισσότερο ἐνισχύοντας τά θρησκευτολογικά στοιχεῖα πού ἔχει καί μπορεῖ ν' ἀ γίνη κατά κάποιον τρόπο σύνδεση τῶν δύο διύσταμένων προτάσεων μέ τήν προϋπόθεση ὅτι δέν θά ἀντιβαίνει στίς ἀποφάσεις τῶν Ἀνωτάτων Δικαστηρίων.

Ἡ βάση τῆς προτάσεως εἶναι ὅτι σέ κάθε βιβλίο κάθε τάξεως τοῦ ἰσχύοντος Προγράμματος Σπουδῶν, ἀπό τίς περίπου 30 ἐνότητες οἱ ἑξὶ ἀπὸ αὐτές ἤτοι ποσοστό 20% νά ἀφιερώνωνται στά ἄλλα Θρησκεύματα καί τίς ἄλλες Ὅμολογίες σέ σχέση μέ τήν θεματολογία τους. Αὐτό, ὅμως, θά γίνεαι πρὸς τό τέλος τοῦ βιβλίου, ἀφοῦ προηγουμένως οἱ μαθητές, τῶν ὁποίων ἡ πλειοψηφία ἀνήκει στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, θά ἀποκτοῦν βάσεις καί μετὰ θά ἔχουν τήν δυνατότητα νά ἐπεκτείνωνται σέ ἄλλους θρησκευτικούς χώρους. Ἀκόμη, αὐτό θά βοηθήσῃ καί τούς μαθητές ἄλλων

Θρησκευμάτων νά αποκτοῦν γνώση τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας στήν ὁποία διαβιοῦν, ἀφοῦ μάλιστα αὐτή ἡ χώρα δέν τούς περιφρονεῖ, διότι διδάσκονται καί τά δικά τους θρησκευόμενα στό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν.

Μελετώντας ὅλα αὐτά καί συζητώντας μέ καθηγητή θεολόγο πού «παλεῦει» μέσα στήν τάξη νά κάνη καλά τό ἔργο του μέ ὑπευθυνότητα, γιά τό πῶς μπορεῖ νά γίνη μιὰ τέτοια ἐπεξεργασία καί διάρθρωση στό τρέχον Πρόγραμμα Σπουδῶν, διαμορφώσαμε τήν ἑξῆς πρόταση, μέ β' ἄση τά βιβλία πού διδάσκονται σήμερα:

Α' Γυμνασίου: Παλαιά Διαθήκη (Γριζοπούλου-Καζλάρη)

Στό βιβλίο κεντρικός ἄξονας εἶναι οἱ κειμενικές παραθέσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Θά βελτιωνόταν ἂν παρέθετε ἐκτενέστερα τά κείμενα, ἀντί νά τά ἀφηγοῦνται οἱ συγγραφεῖς τοῦ βιβλίου. Θά μπορούσε στίς τελευταῖες ἐνότητες καί ὅπωςδήποτε αὐτόνομα καί ξεχωριστά νά τεθοῦν δύο παράλληλες θρησκευολογικές θεωρήσεις α) τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καί β) τοῦ Ἰσλάμ σέ ἀναφορά μέ τήν Παλαιά Διαθήκη, οὕτως ὥστε νά μήν δημιουργηται σύγχυση στό μυαλό τῶν παιδιῶν ἀπό τίς ὑποτιθέμενες θρησκευολογικές συγκρίσεις. Ὁ σκοπός τῆς παράθεσης τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καί τοῦ Ἰσλάμ ἀφορᾷ τήν πρόσληψη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί τήν διαμόρφωση τῆς θεολογίας τῶν ἐν λόγω θρησκειῶν μέσα ἀπό αὐτήν τήν πρόσληψη.

Τό βιβλίο αὐτή τήν στιγμή ἔχει 30 ἐνότητες. Οἱ ἑξί (τό 20 %) ἀπό αὐτές μποροῦν νά ἀφιερωθοῦν στά ἄλλα δύο θρησκευόμενα. Οὕτως ἢ ἄλλως ἡ Παλαιά Διαθήκη δέν εἶναι ἀποκλειστικό κτῆμα τοῦ Χριστιανισμοῦ γιά νά κατηγορηθοῦν οἱ Θεολόγοι ὅτι διδάσκουν μονομερῶς τά τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Β' Γυμνασίου: Καινή Διαθήκη (Τσανανᾶς-Μπάρλος)

Ἴσως εἶναι τό καλύτερο βιβλίο καί τῶν ἑξί τάξεων, κατά τίς ἀπόψεις τῶν διδασκόντων. Τό κύριο πλεονέκτημά του εἶναι ἡ παράθεση αὐτουσίῳ τοῦ κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης. Στό σύνολο 35 ἐνοτήτων θά μπορούσαν νά παρατεθοῦν ἴσως τά νευραλγικά σημεία ὀρθοδοξίας, ρωμαιοκαθολικισμοῦ καί προτεστантиσμοῦ. Αὐτό καλύτερα νά γίνη πάλι στό τέλος τοῦ βιβλίου γιά νά μήν ἐπικρατήσῃ ἡ σύγχυση. Πρῶτα ἂς μποῦν οἱ μαθητές στίς πηγές καί κατόπιν στήν ἐρμηνεία τους.

Γ' Γυμνασίου: Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (Καραχάλιας-Μπράτη-Φίλιας-Πασσάκος)

Μᾶλλον εἶναι τό δυσκολότερο βιβλίο ὅλων τῶν τάξεων ἐξαιτίας τοῦ ἔντονου δοκιμακοῦ του ὕφους. Τά παιδιά ἔχουν ἄγνωστες λέξεις σέ κάθε πρόταση. Ἡ δέ δοκιμακή σύνταξη τό καθιστᾷ στά παιδιά κάπως ἀκατάληπτο.

Προτείνεται, χωρίς νά ἀλλάξῃ ἡ θεματική του, νά παρατεθοῦν πολύ περισσότερες πηγές στήν νεοελληνική, οἱ ὁποῖες σέ κάθε περίπτωση εἶναι ἀσύγκριτα πιό βιοματικές καί εὐληπτες. Παραδείγματα: Ἐκτενῆ παραθέματα ἀπό τίς Πράξεις Ἀποστόλων γιά τήν πρώτη Ἐκκλησία καί τήν ἱεραποστολή, συναξάρια μαρτύρων, διατάγματα αὐτοκρατόρων, θεολογικά κείμενα Πατέρων, ὅροι τῶν Συνόδων, κείμενα τῶν φράγκων καί δυτικῶν (Ἀνσέλμου, Λούθηρου, Αὐγουστίνου, Ἀκινάτη).

Μέ βάση αὐτά μπορεῖ νά γίνη μιὰ ἐκτενῆς ἀποτίμηση στό τέλος τοῦ βιβλίου γιά τά πολιτιστικά θεμέλια τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, ὅπως καί γιά τίς ἀφορμές πού ἔδωσαν αὐτά τά κείμενα στήν πολεμική τοῦ Διαφωτισμοῦ ἀπέναντι στήν Ἐκκλησία σέ Εὐρώπη καί Ἑλλάδα. Ἐδῶ μπορεῖ νά ἀναπτυχθῇ ἡ πολιτιστική τροπή τῆς Εὐρώπης τούς τελευταίους 2-3 αἰῶνες μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καί συχνά ἀντιθετικά μέ τήν θρησκεία.

Α' Λυκείου: Ὁρθόδοξη Πίστη καί Λατρεία (Γκότσης – Μεταλληνός – Φίλιας)

Τό βιβλίο είναι αρκετά έξειδικευμένο για τούς καιρούς μας. Τό βιβλίο θεωρεί δεδομένο ότι άπευθύνεται σέ Χριστιανούς κατηχούμενους καί αυτό πλέον μοιάζει για μειονέκτημα. Χρησιμοποιεί πολύ έκφράσεις τύπου “Ο Χριστός μας”, “Η θρησκεία μας”, ενώ πλέον οί έκκλησιαζόμενοι μαθητές είναι μειοψηφίες, μέ τόν αριθμό τών άλλοδαπών νά φθάνη στό 40% κάποιες φορές.

Ίσως θά πρέπει μέ βάση τήν δογματική διδασκαλία νά καταρτισθῇ ἡ δομή τών Μυστηρίων, καί μέ βάση τήν δογματική τών άλλων Όμολογιών νά παρατεθοῦν οί ὅποιες λατρεῖες αὐτῶν. Τέλος μπορεί νά γίνη μιᾶ θρησκευολογική παράθεση δογμάτων καί λατρείας στίς τελευταῖες ἐνότητες.

Β΄ Λυκείου: Χριστιανισμός καί Θρησκεύματα (Μόσχος-Δρίτσας-Παπαλεξανδρόπουλος)

Τό βιβλίο αὐτό θεωρεῖται πολύ δύσκολο ἀπό τούς μαθητές, ὡστόσο παραμένει πολύτιμο καί βαθύ στήν πραγμάτευση τών θεμάτων. Θά μπορούσε νά ἐνισχυθῇ κειμενικά.

Πρέπει νά σημειωθῇ ὅτι θά μπορούσε ἡ ὕλη τῆς Β΄ Λυκείου νά διδαχθῇ στήν Α΄ Λυκείου καί τῆς Α΄ Λυκείου νά περάσῃ στήν Β΄ Τάξη. Αὐτό ἔχει τό μειονέκτημα τοῦ μικρότερου τῆς ἡλικίας ΚΑΤΑ ΕΝΑ ΕΤΟΣ, ἀλλά τό τεράστιο πλεονέκτημα ὅτι ὅλα τά παιδιά στήν Α΄ Λυκείου δίνουν βάρος σέ ὅλα τά μαθήματα καί δέν ἔχει ξεκινήσει ἡ προετοιμασία τών πανελληνίων, ὅπως γίνεται κατὰ τήν Β΄ Λυκείου, ὅπου κάθε μή πανελλαδικῶς ἐξεταζόμενο περνάει στό περιθώριο. Ἔτσι εὐκόλα θά γίνη καί ἡ μετάβαση ἀπό τό δόγμα στίς μορφές Λατρείας.

Γ΄ Λυκείου: Χριστιανική Ἠθική (Μπέγζος – Παπαθανασίου)

Τό βιβλίο ὑποφέρει ἀπό τόν ἐκτενῆ δοκιμακό λόγο. Τά θρησκευτικά στήν Γ΄ Λυκείου εἶναι μόνο μιᾶ ὥρα καί δεδομένου ὅτι οἱ μαθητές στό σπίτι δέν διαβάζουν ποτέ λόγω πανελληνίων, ὅλη ἡ ἐργασία ἀναγκαστικά γίνεται στό Σχολεῖο. Κρίνεται σκόπιμο νά πολλαπλασιαστοῦν οἱ πηγές τῆς Ἠθικῆς καί οἱ μαθητές μέ τόν καθηγητή νά τίς χειριστοῦν κατὰ τό δοκοῦν, ἀντί νά παρατίθεται ἕνα ἐκτενές δοκίμιο ἐτοιμῶν ἀπαντήσεων.

Ὑστερα ἀπό ὅλα αὐτά νομίζω ὅτι μελετώντας οἱ μαθητές τῆς Α΄ Γυμνασίου τήν Παλαιά Διαθήκη, θά ἔχουν τήν δυνατότητα νά δοῦν πῶς ἐρμηνεύεται ἀπό τόν Χριστιανισμό, τόν Ἰουδαϊσμό καί τόν Ἰσλαμισμό• οἱ μαθητές τῆς Β΄ Γυμνασίου θά δοῦν πῶς ἡ Καινή Διαθήκη ἐρμηνεύεται ἀπό τήν Ὀρθοδοξία καί τίς ἄλλες Όμολογίες• οἱ μαθητές τῆς Γ΄ Γυμνασίου θά διαπιστώσουν πῶς ἡ ἐκκλησιαστική ἱστορία ἀναπτύχθηκε ἐν μέσῳ ποικίλων ἰδεολογιῶν καί θρησκευτικῶν ρευμάτων• οἱ μαθητές τῆς Α΄ Λυκείου θά καταλάβουν πῶς λατρεύεται ὁ Θεός σέ ὅλες τίς θρησκείες, κατ’ ἐξοχήν ὅμως στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία• καί οἱ μαθητές τῆς Β΄ καί Γ΄ Λυκείου θά ἔχουν τήν εὐκαιρία νά ἐξετάσουν πῶς οἱ ἄνθρωποι ὅλων τῶν Θρησκείων καί Όμολογιῶν μποροῦν νά ἀνταποκριθοῦν στίς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης ζωῆς.

Γιά τήν πρόταση αὐτή κανένα ἀπό τά πλεονεκτήματα πού προσφέρει τό κάθε ἕνα ἀπό τά δύο Προγράμματα δέν ἀναιρεῖται, διότι: Πρῶτον, δημιουργεῖται μιᾶ ἱστορική καί χρονολογικά ἐκτενῆς ἀναλυτική συγκρότηση τῶν θρησκευτικῶν φαινομένων. Δεύτερον, ἀξιοποιεῖται κάθε δυνατή παιδαγωγική μέθοδος τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Καί, τρίτον, ὁ διδάσκων ἔχοντας μιᾶ μεθοδική – ἀναλυτική, ἱστορικοφιλολογική βάση μπορεί νά προσαρμόσῃ τό μάθημα στό ἐπίπεδο τῆς τάξης του καί νά χρησιμοποιήσῃ ὅ,τι μέσα διδασκαλίας θεωρεῖ καταλληλότερα.

Ἐνα τέτοιο μάθημα θά μπορούσαν νά παρακολουθοῦν ὅλοι οἱ μαθητές, ἐκτός ἀπό τούς ἄθρησκους καί ἄθεους, οἱ ὅποιοι θά ἤθελαν νά ἀπαλλαγοῦν, καί αὐτό τούς τό ἐπιτρέπει ἡ ἰσχύουσα νομοθεσία.

Ὁ Νομικός Σύμβουλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κ. Θεόδωρος Παπαγεωργίου σέ ἕνα ἐνδιαφέρον ἄρθρο του μέ τίτλο «Νόμιμοι λόγοι ἐξαίρεσης ἀπό τήν παρακολούθηση τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν», τό ὅποιο πρόκειται προσεχῶς νά δημοσιευθῇ, κάνει ἀνάλυση τοῦ ἰσχύοντος

Συντάγματος καί της νομοθεσίας ως προς τό μάθημα τών Θρησκευτικῶν ως κριτηρίου ἀπαλλαγῆς, παρουσιάζει δέ τά σύγχρονα πορίσματα ἀπό τήν νομολογία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου τών Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου ως πρὸς τόν νόμιμο λόγο ἐξαίρεσης καί ὑποστηρίζει ὅτι τελικά μποροῦν νά ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τό μάθημα τών Θρησκευτικῶν γιά λόγους θρησκευτικῆς συνείδησης, οἱ ὅποιοι ὀρίζονται, ὅπως ἔχει ἀποφανθῇ σχετικῶς τό Διοικητικό Ἐφετεῖο Χανίων, πού εἶδαμε πῶς πάνω.

Ἄλλη πρόταση-λύση, πρὸς τό παρόν, δέν μπορεῖ νά ὑπάρξῃ γιά τήν ἐπίλυση τοῦ θέματος αὐτοῦ.

Ἄν μερικοὶ ἐπιμείνουν στό νά εἰσαχθῇ ἓνα διαθρησκευτικό συγκριτικῆς θρησκευσιολογίας μάθημα Θρησκευτικῶν, τότε θά συμβοῦν τρία γεγονότα.

Πρῶτον, θά κινοῦνται ἔξω ἀπὸ τό Σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, τίς ἐρμηνευτικές ἀποφάσεις τών Ἑλληνικῶν Δικαστηρίων, ἀλλά καί τῆς Εὐρωπαϊκῆς πρακτικῆς.

Δεύτερον, οἱ ἄθεοι καί οἱ ἄθρησκοι καί πάλι θά ζητήσουν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τό μάθημα τών Θρησκευτικῶν, γιά τούς δικούς τους λόγους καί ἐπειδὴ θά διδάσκεται ἀπὸ ἓναν ὀρθόδοξο θεολόγο.

Τρίτον, οἱ ἐτερόδοξοι καί ἐτερόθρησκοι θά ζητήσουν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ἓνα τέτοιο μάθημα, τό ὁποῖο θά ἔχῃ συγκρητιστικό περιεχόμενο καί μάλιστα θά διδάσκεται καί ἀπὸ ἓναν Ὀρθόδοξο θεολόγο, καί

Τέταρτον, θά ζητήσουν ἐπὶ πλέον καί οἱ Ὀρθόδοξοι γονεῖς τών μαθητῶν νά ἀπαλλάσσωνται τά παιδιά τους ἀπὸ ἓνα τέτοιο διαθρησκευτικό μάθημα, γιά λόγους «θρησκευτικῆς συνειδήσεως», ὥστε νά μὴ ἀμβλυνθῇ τό ὀρθόδοξο κριτήριό στά παιδιά τους.

Ἐπομένως, οὕτως ἢ ἄλλως, μιά τέτοια ἐνέργεια θά συντελέσῃ ὥστε τό μάθημα τών Θρησκευτικῶν νά καταργηθῇ ἀπὸ τά Σχολεῖα ἐν τοῖς πράγμασιν. Αὐτό εἶναι φοβερό, ἐκτός κι ἂν κάποιος τό ἐπιθυμοῦν.

4. Ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τό μάθημα τών Θρησκευτικῶν

Νομίζω ὅτι ἐάν τά προγράμματα καταρτισθοῦν σύμφωνα μέ τήν πρόταση πού ἐξέθεσα καί οἱ διδάσκοντες θεολόγοι εἶναι κατάλληλοι φορεῖς τῆς ἀγωγῆς, τότε δέν θά ὑπάρχῃ ἡ τάση νά ζητοῦν οἱ γονεῖς καί οἱ μαθητές τήν ἀπαλλαγὴ τους ἀπὸ τό μάθημα τών Θρησκευτικῶν.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τό μάθημα τών Θρησκευτικῶν μπορεῖ νά ἰσχύσῃ, ὅταν συντρέχουν δύο ὅροι.

Ὁ πρῶτος ὅρος, ὅταν δηλώνεται ἀπὸ τούς μαθητές ἢ τούς γονεῖς τους ὅτι οἱ μαθητές θέλουν νά ἀπαλλαγοῦν γιά λόγους θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ἐπειδὴ εἶναι «ἐτερόδοξοι, ἐτερόθρησκοι καί ἄθεοι ἢ ἄθρησκοι», ὅπως ἐπιτάσσει ἡ νομολογία τών Ἀνωτάτων Δικαστηρίων.

Ὁ δεύτερος ὅρος εἶναι ὅσοι ζήτησαν νά ἀπαλλαγοῦν, θά πρέπει νά διδαχθοῦν ἄλλο μάθημα, τό ὁποῖο θά ἀναφέρεται στόν πολιτισμό τῆς χώρας. Στό πολιτιστικό αὐτό μάθημα θά ἔχουν τήν δυνατότητα οἱ μαθητές νά μάθουν τό πολιτιστικό πλαίσιο στό ὁποῖο ἐντάσσονται. Αὐτό εἶναι ἀπαραίτητο, γιατί ὅταν κανεῖς δέν δέχεται τόν κοινωνικό χῶρο στόν ὁποῖον ζῇ, μέ τήν ὅλη πολιτιστική του δομή, τότε θά ἀπωθηθῇ στό λεγόμενο περιθώριο τῆς κοινωνίας.

Ὅταν κάνουμε λόγο γιά περιθώριο τῆς κοινωνίας ἐννοοῦμε τά διάφορα γκέτο, οἱ κοινότητες πού βρίσκονται σέ κατάσταση κοινωνικῆς μειονεξίας, ὁ «ἐξω-κοινωνικός χῶρος», ὅσοι βρίσκονται σέ «κοινωνικό ἀποκλεισμό», καί γενικά περιθωριακός ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος πού εἶτε μέ τήν θέλησή του εἶτε χωρίς αὐτήν, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τήν κοινωνία ἢ ὁ τρόπος παραγωγῆς τόν πετάει ἔξω ἀπὸ

τήν κοινωνία ἔστω γιά λίγο χρονικά διάστημα (Άριστείδης Βαρριᾶς, Περιθωριακότητα καί Ἑκκλησία).

Βέβαια, μερικοί ἰσχυρίζονται ὅτι γιά νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, δέν θέλουν νά ἐκφράσουν τήν θρησκευτική ἢ ἀθεϊστική τους συνείδηση γιά νά προστατευθοῦν, γι' αὐτό ζητοῦν τήν ἀπαλλαγή τους, χωρίς νά προσδιορίζουν τά ἰδεολογικά πιστεύματά τους.

Ὅμως, τό ἐπιχείρημα αὐτό δέν εὐσταθῇ γιά δύο σοβαροῦς λόγους.

Ὁ πρῶτος λόγος, σύμφωνα μέ τόν Εὐάγγελο Βενιζέλο, εἶναι ὅτι σέ κάθε εὐνομούμενη Πολιτεία ὑπάρχουν πολλές περιπτώσεις, στίς ὁποῖες ἐπιτρέπεται καί ἐπιβάλλεται «ἡ γνωστοποίηση τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τοῦ ἀτόμου πρός τό κράτος». Αὐτές οἱ γνωστοποιήσεις εἶναι «πολύ συχνά ἀναγκαῖες γιά τήν ἀτομική ἢ ὁμαδική ἄσκηση τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, εἴτε ὡς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης, εἴτε ὡς ἐλευθερίας τοῦ θρησκευτικοῦ συνεταιρισμοῦ, εἴτε ὡς ἐλευθερίας τῆς λατρείας».

Μερικά παραδείγματα μέ τά ὁποῖα ὁ πολίτης γνωστοποιεῖ τίς θρησκευτικές του πεποιθήσεις εἶναι ἡ δήλωση μὴ ἐκπλήρωσης «τῶν στρατιωτικῶν ὑποχρεώσεων γιά λόγους συνειδησιακῆς ἀντίρρησης» πού τεκμηριώνεται• ἡ δήλωση καί τέλεση θρησκευτικοῦ γάμου, «ἐφόσον αὐτή καταχωρίζεται ἀπό τήν ἀρμόδια κρατική ἀρχή καί ἔχει ἔννομες συνέπειες»• ἡ δήλωση σέ ὁρισμένα εὐρωπαϊκά κράτη σέ ποιά ἐκκλησία ἀνήκει ἓνας πολίτης πού ἔχει σχέση μέ τήν φορολογία• ἡ δήλωση γιά τό ὄνομα ἑνός ἀνθρώπου καί ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος «λόγω ἀλλαγῆς θρησκευτικῶν πεποιθήσεων», ἀλλά καί ἡ ἀμφίσηση ὅταν τό κράτος τηρεῖ φωτογραφικό ἀρχεῖο• ἡ αἴτηση τῶν μελῶν «μιάς θρησκευτικῆς συσσωμάτωσης» γιά τήν ἵδρυση ναοῦ ἢ εὐκτηρίου οἴκου• ἡ ζήτηση ἀδείας γιά ἵδρυση ραδιοφωνικοῦ ἢ τηλεοπτικοῦ σταθμοῦ• ἡ ἵδρυση θρησκευτικοῦ σωματείου καί ἡ ἐγγραφή στά βιβλία τοῦ Πρωτοδικείου τῆς ἑδρας του ἢ ἡ σύσταση ἰδρύματος θρησκευτικοῦ χαρακτήρα μέ τήν ἔκδοση Προεδρικοῦ Διατάγματος.

Γενικά, «ἡ δήλωση τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων πρός κρατική ἀρχή εἶναι σέ ἀρκετές περιπτώσεις στοιχεῖο ἀναγκαῖο γιά τήν θετική προστασία τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἰδίως ὅταν οἱ φορεῖς ἄσκησής της συνιστοῦν μειονότητα σέ σχέση μέ τήν ἐπικρατοῦσα θρησκεία, ἀλλά καί ὄχι μόνον».

Ὁ δεύτερος λόγος εἶναι ὅτι ὁ φόβος νά ὑποστοῦν οἱ μαθητές διάφορες συνέπειες, ἐάν ἀποκαλύψουν τό θρησκευμά τους, δηλώνει τήν ὑπαρξὴ ἑνός Κράτους πού δέν λειτουργεῖ μέ δημοκρατικό τρόπο. Μιά καλῶς εὐνομούμενη Δημοκρατία προστατεύει τοὺς πολίτες της, ἀκόμη καί αὐτοὺς πού ἀποτελοῦν μειοψηφία, μέ τοὺς θεσμούς, τοὺς νόμους, ὁπότε δέν πρέπει νά ὑφίσταται κίνδυνος καταδιώξεως ἢ καταπατήσεως τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Ἄλλωστε, ἐμεῖς στήν Ἑλλάδα ἔχουμε δώσει δείγματα, ἀκόμη καί σέ δύσκολες περιστάσεις, ὅτι εἴμαστε εὐαίσθητοι σέ κάθε ξένον, πρόσφυγα, μετανάσταση, ἀλλόθρησκο καί ἀλλόδοξο καί προστατεύουμε τά δικαιώματά τους τό νά πιστεύουν καί νά λατρεύουν σύμφωνα μέ τίς ἀτομικές τους πεποιθήσεις. Ἐάν παρατηρήθηκαν διάφορες ἐκτροπές, αὐτό εἶναι ἐξαίρεση τοῦ κανόνος.

Μακαριώτατε,

ἀγαπητοί ἀδελφοί

Μέ τήν εἰσήγησή μου αὐτή δέν φιλοδόκησα νά ἐξαντλήσω τό θέμα τοῦ περιεχομένου καί τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν, ἀλλά νά θίξω μερικές πλευρές του. Κυρίως ἐκεῖνο πού ἤθελα νά τονίσω εἶναι ὅτι θά πρέπει νά ὑπερβοῦμε τίς ἀντιπαλότητες, νά βροῦμε μιὰ λύση, ἡ ὁποία νά συγκεράσῃ τίς δύο ἀντίθετες πλευρές.

Ἡ πρότασή μου, λοιπόν, εἶναι νά ἐπικεντρωθῇ τό ἐνδιαφέρον στό τρέχον Πρόγραμμα Σπουδῶν μέ τήν δική του θεματική μεθοδολογία, στό ὁποῖο ὅμως νά γίνουν μερικές βελτιώσεις, ἐντάσσοντάς το στά σύγχρονα παιδευτικά δεδομένα, ὅποτε νά εἰσαχθοῦν σέ κάθε βιβλίο –ὄχι σέ κάθε μάθημα– μερικά κεφάλαια θρησκευτολογικά, ἀνάλογα μέ τήν θεματολογία τοῦ βιβλίου, ἀφοῦ ὅμως δοθῇ προτεραιότητα στήν ὀρθόδοξη παράδοση, τήν ὁποία ἀκολουθεῖ ἡ πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν, ἀλλά καί νά χρησιμοποιηθοῦν ὡς ἐφαρμογές καί τά καλά στοιχεῖα τοῦ Νέου Προγράμματος Σπουδῶν.

Αὕτή ἡ πρόταση εἶναι σύμφωνη μέ τό Σύνταγμα, τίς ἀποφάσεις τῶν Ἀνωτάτων Διοικητικῶν Δικαστηρίων τῆς Χώρας μας καί τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Ὡστόσο, μόνον οἱ ἑτερόδοξοι, ἑτερόθρησκοι καί οἱ ἄθρησκοι ἔχουν τό συνταγματικό δικαίωμα νά ζητήσουν ἀπαλλαγή ἀπό τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, γιά λόγους θρησκευτικῆς συνειδήσεως, μέ τήν ὑποχρέωση ὅμως νά διδαχθοῦν ἄλλο μάθημα.–

© 2015 Ἱερὰ Μητρόπολις Ναυπάκτου καί Ἀγίου Βλασίου